JOAQUIM AMAT-PINIELLA
ESCRIURE CONTRA EL SILENCI

GUIA DIDÀCTICA
DOSSIER DE TREBALL

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

Elaboració
Jaume Cortada

Edició i coordinació
Servei d'Immersió i Acolliment Lingüístics

1a edició
Octubre 2013

Disseny
Virreina S.L.

Els continguts d'aquesta publicació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-No comercial-Compartir 3.0 de Creative Commons. Se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sense ús comercial, sempre que se'n citi l'autoria i la distribució de les possibles obres derivades es faci amb una llicència igual a la que regula l'obra original.

La llicència completa es pot consultar a:

http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/es/deed.ca

ÍNDEX

pàg

Guia informativa **4**

Guia didàctica d'activitats **13**

Programació didàctica **14**

Dossier d'activitats **19**

Abans de la visita a l'exposició **19**

Revisió de coneixements previs **19**

La història de Catalunya entre 1931 i 1975 **21**

La biografia de Joaquim Amat-Piniella **26**

El camp de Mauthausen **27**

La literatura concentracionària **29**

Durant la visita a l'exposició **33**

Cronologia 33

Amat-Piniella durant la Segona República 34

Amat-Piniella durant la Guerra Civil 34

Amat-Piniella als camps de presoners 35

L'exili interior d'Amat-Piniella 38

Després de la visita a l'exposició **39**

Comentari d'una carta personal 39

Comentari d'un poema 40

Dossier del programa *El Gust per la Lectura* 41

L'Amical de Mauthausen 42

Recerca a internet 42

Amat-Piniella i Primo Levi 43

Activitats de síntesi finals 44

Webgrafia **45**

Annex **46**

GUIA INFORMATIVA

PRESENTACIÓ

Us presentem la guia didàctica sobre l'exposició "Joaquim Amat-Piniella: escriure contra el silenci", produïda de manera conjunta per l'Ajuntament de Manresa, la Diputació de Barcelona i la Institució de les Lletres Catalanes, i comissariada per l'equip de treball format per Josep Alert, Joaquim Aloy, Llorenç Capdevila i Àngels Fusté.

La mostra commemora els cent anys del naixement de l'escriptor manresà Joaquim Amat-Piniella (1913-2013) i fa un repàs exhaustiu del personatge i la seva obra mitjançant un trajecte per les grans etapes de la seva vida: República, Guerra Civil, exili exterior (Mauthausen) i exili interior (franquisme). L'exposició incorpora còpies de documents fins ara inèdits i aprofundeix en elements poc coneguts, com, per exemple, la faceta d'activista cultural i polític d'Amat-Piniella. Per tal que vagi més enllà d'una activitat expositiva i com a eina que ajudi a reivindicar la figura de l'escriptor, s'ha pensat a preparar una proposta d'activitats elaboradora per un professor de secundària i adreçada a l'alumnat de 4t d'ESO i Batxillerat.

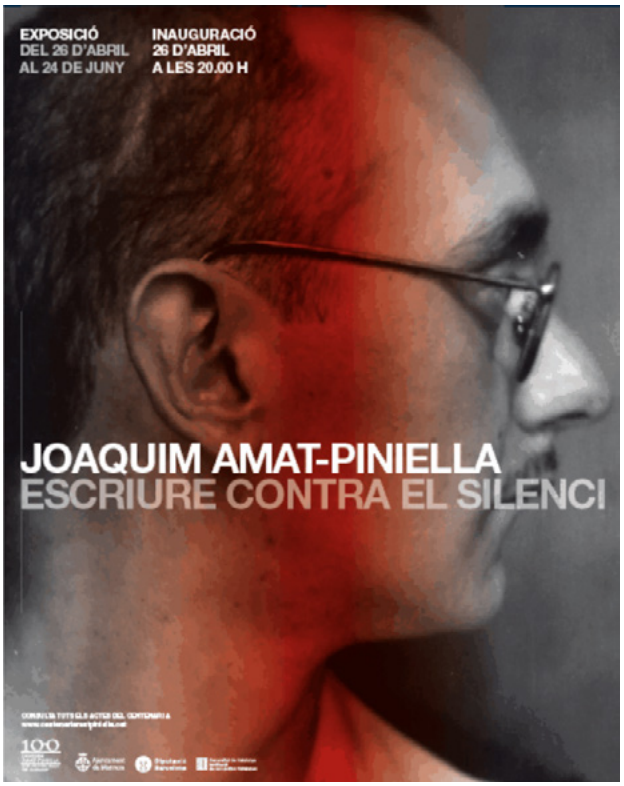

Hem estructurat la guia en dos grans apartats. El primer, anomenat "Guia informativa", reprodueix la informació fonamental dels plafons de l'exposició. Es tracta que l'alumnat disposi del material de base per poder afrontar amb garanties les activitats didàctiques. El segon, que hem titulat "Guia didàctica d'activitats", consta d'una fitxa descriptiva a manera de programació i de la proposta d'activitats, tant les que s'han de fer abans com durant i després de la visita a l'exposició.

La proposta presenta un ampli ventall de continguts i activitats que en permet una aplicació flexible, des del punt de vista tant de les necessitats i característiques del centre com de les necessitats concretes d'un alumnat divers. En aquest sentit, el professorat pot adaptar la proposta didàctica i pot incidir en aquelles tasques que consideri més rellevants en funció dels continguts treballats a l'aula.

REPRODUCCIÓ DE LA INFORMACIÓ CENTRAL DELS PLAFONS

LA REPÚBLICA DE LES LLIBERTATS

La monarquia d'Alfons XIII era un sistema basat en la corrupció política. Els últims anys havia permès la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), que havia suprimit les llibertats, reprimit el moviment obrer, dissolt la Mancomunitat i perseguit la llengua i la cultura catalanes.

El règim estava desprestigiat. Quan es van convocar eleccions municipals per al 12 d'abril de 1931, la majoria de la població va entendre que, més enllà de triar l'alcalde i els regidors, es votaria també la forma d'estat: monarquia o república.

Les forces republicanes van obtenir un gran triomf. El rei renuncià i, el 14 d'abril, Francesc Macià proclamava la República Catalana. Al cap de tres dies –fruit de les pressions de Madrid– fou reconvertida en Generalitat de Catalunya.

S'iniciava un període de grans esperances i il·lusions, però també de convulsions polítiques i socials, fins a l'esclat de la Guerra Civil.

L'estiu de 1931 Catalunya votava a favor d'un Estatut que havia estat redactat a Núria i que seria dràsticament retallat a les Corts espanyoles. Malgrat tot, la Generalitat desplegaria una tasca intensa en els àmbits en què pogué actuar. Culturalment, s'avançava cap a una plena normalització.

Joaquim Amat-Piniella durant la República

Joaquim Amat-Piniella neix a Manresa el 22 de novembre de 1913, en el si d'una família benestant, d'ideologia progressista. En lloc d'anar a escola, fa els estudis des de casa, sota el guiatge de la seva mare, una dona d'una gran cultura. Quan es proclama la República té disset anys. Des de ben jove, pren partit a favor d'un canvi de règim, que porti cap a la democràcia. Viu amb eufòria l'arribada de la República i l'etapa de reconstrucció nacional que la segueix.

Es fa membre de les Joventuts d'Esquerra Republicana. Participa activament en política i es compromet en la lluita per les llibertats nacionals i socials. Aspira a *"una Catalunya ben lliure de tuteles i de controls"*, ja que *"Catalunya té dret a totes les prerrogatives de llibertat, com a nació que és"*.

Amat és un home compromès amb el país i amb la ciutat. El tercer alcalde republicà de Manresa, Francesc Marcet, el tria com a secretari personal. Arran dels fets del 6 d'octubre de 1934 és empresonat, com l'alcalde, els regidors i la gent d'esquerres que més s'ha significat. El febrer de 1936, un cop restituïts els consistoris democràtics, torna a l'Ajuntament.

Com a secretari de l'alcalde, viu la política des d'un lloc privilegiat. És testimoni de projectes com la construcció del Grup Escolar Renaixença, el pla d'eixample, la piscina municipal i la tasca d'assistència social i protecció a la infància.

Periodista i activista cultural

Amat és un escriptor precoç. Amb setze anys, comença a publicar al diari *El Dia*, portaveu de les esquerres catalanistes de Manresa, que esdevindrà l'òrgan d'Esquerra Republicana. També escriu contes i articles a la revista *Assaigs*.

Els seus articles a *El Dia* demostren un nivell cultural i unes inquietuds fora del comú. Hi escriu sobre política i literatura i fa crítiques de teatre, música, arts plàstiques... Però, sobretot, és un apassionat del cinema.

Amat, que també estudia Dret, és un dinamitzador cultural de primer ordre. Es vincula a nombroses iniciatives culturals. És un dels introductors a la ciutat del jazz, la seva altra gran passió. Fundarà l'entitat Hot Club Manresa.

El 1933 publica *Ombres al calidoscopi*, un llibre de semblances de personatges manresans. L'hi prologa el periodista Josep Maria Planes.

Amb altres intel·lectuals i artistes (Josep Martí Farreras, Joan B. Claret, Evarist Basiana, Joan Vilanova, Estanislau Vilajosana...) crea la revista avantguardista *Ara* i la penya del mateix nom, des d'on promouen l'experimentació, la transgressió, els corrents innovadors i el debat de les idees.

Amat és un intel·lectual. Un home interessat per tot allò que té a veure amb la cultura. Un cronista de l'ambient polític, social i cultural. Tot fa pensar que té davant seu un futur prometedor.

UNA VIDA MARCADA PER LA GUERRA CIVIL

Just en començar la Guerra Civil, durant l'etapa revolucionària, Amat intervé davant del Comitè Revolucionari Antifeixista de Manresa, amb seu al Casino, per aturar-ne algunes de les actuacions, com l'enderroc de la basílica de la Seu.

El mateix estiu de 1936, havent abandonat els estudis de Dret, ingressa voluntàriament a l'Escola Popular de Guerra de la Generalitat. És destinat al front d'Andalusia, amb el grau de tinent d'artilleria.

Durant tota la guerra, Amat es mou sobretot per Aragó, Andalusia i València, especialment pel front de Granada (Mancha Real, Campillo de Arenas, Torredonjimeno, Martos, Frailes, Alcaudete).

Manresa a la rereguarda

El 19 de juliol de 1936, el fracàs a Barcelona de l'alçament militar contra la República porta a tot Catalunya una situació plenament revolucionària. Les forces sindicals –especialment la CNT i la FAI– i els partits d'extrema esquerra es fan els amos de la situació. Durant uns mesos, la Generalitat i els ajuntaments pràcticament no tindran cap poder.

Manresa no és front de batalla i l'activitat se centra en funcions de rereguarda: aprovisionar el front amb aliments, roba o medecines, fabricar armament...

També es construeixen refugis per protegir-se dels bombardejos.

Des de l'abril de 1938 s'habilitaran fins a quatre hospitals militars per atendre els soldats ferits o malalts provinents del front de guerra.

El 21 de desembre de 1938 té lloc el primer bombardeig de l'aviació franquista, que causa la mort d'una trentena de civils. El 19 de gener de 1939 hi haurà un segon bombardeig. Les tropes franquistes entraran a Manresa el 24 de gener de 1939.

Maria Llaveries, companya i mestra

Maria Llaveries Viladomiu va ser la primera esposa de Joaquim Amat-Piniella.
Nascuda a Puig-reig el 1912, era filla del metge del poble i neboda del dibuixant Joan Llaveries. Va ser mestra del Grup Escolar Renaixença de Manresa durant el curs 1935-1936. La seva relació amb Amat-Piniella va estar profundament marcada per la guerra i la deportació. Pocs dies després de casar-se, Amat va marxar a França, el juliol de 1939. Durant un temps ella el va seguir, però tornà a Catalunya. Ell va iniciar el calvari que el portaria a Mauthausen, d'on sortiria el maig de 1945. Després de passar una temporada amb el seu marit a Andorra, els dos van tornar a Catalunya. Fou depurada com a mestra i va ser desterrada un temps a Mazuecos (Guadalajara), on va exercir la seva professió.

La generació sacrificada

Per a la generació d'escriptors nascuts al voltant de 1910, la guerra —i, sobretot, la derrota del bàndol republicà— representa un trencament radical amb una etapa de fertilitat literària i de normalitat cultural que ha permès a molts d'ells publicar les seves primeres obres.

Joan Fuster parla d'una generació sacrificada:

"La generació sacrificada va ser una generació bastant precoç. Rosselló-Pòrcel publica el seu primer llibre quan a penes tenia els vint anys; Salvador Espriu publicava el seu als divuit, i Joan Teixidor, als dinou. Abans que el 1939 emmudissin les premses autòctones, molts escriptors nascuts després del 1910 —poetes, novel·listes, crítics, dramaturgs— s'havien donat a conèixer ja al públic amb un o més volums: així, Rosa Leveroni, Josep Janés i Olivé, Agustí Bartra, Pere Calders, Josep M. Boix i Selva, Martí de Riquer, Ignasi Agustí, Joan Vinyoli... El parèntesi d'eufòria regit per la Generalitat ho facilitava: els escriptors que apuntaven en aquella època van créixer en un clima propici a la seva iniciació. (...) Passada la guerra (...), són ells, els sacrificats, els que asseguren i guien la continuïtat literària a Catalunya en la seva etapa més tètrica."

Joan Fuster, *Literatura catalana contemporània* (1971)

A aquesta generació pertany també Joaquim Amat-Piniella, que ha participat molt activament en la vida cultural de Manresa i ha publicat, amb només vint anys, la seva primera obra, *Ombres al calidoscopi.*

JOAQUIM AMAT-PINIELLA ALS CAMPS DE PRESONERS

Fugitiu, refugiat i internat, 1939-1940

En acabar la guerra, Amat té 26 anys i es troba a València.
Vestit de civil, aconsegueix arribar a Barcelona. Conscient del perill de romandre a Espanya, decideix exiliar-se. Abans, però, es retroba amb Maria Llaveries i s'hi casa. El 14 de juliol travessa la frontera. Es mou entre Perpinyà i els camps d'Argelers, Sant Cebrià i el Barcarès, on les autoritats franceses retenen els refugiats espanyols. Treballa a la verema.
Coincideix amb Ferran Planes, Josep Hernández, Pere Vives i Josep Arnal, amb els quals formarà "la pinya dels cinc". Amb alguns d'ells compartirà exili i deportació. Als camps del Rosselló les condicions són miserables: s'hi passa fam i fred.

S'allista a una companyia de treballadors estrangers, al servei de l'exèrcit francès. És enviat prop de la frontera amb Alemanya. El maig de 1940 l'exèrcit alemany envaeix França. Ha esclatat la II Guerra Mundial. Amat i els seus companys fugen amb tren cap a l'est. Intenten entrar a Suïssa dos cops, però són expulsats i enviats a la França ocupada. Finalment, són fets presoners pels alemanys i reclosos en una caserna a Belfort, des d'on se'ls trasllada a Fort Hatry.

A l'infern nazi, 1941-1944

El 27 de gener de 1941 és traslladat amb tren a Mauthausen (Àustria). Al camp, Amat hi descobreix milers d'homes al límit de la resistència física i moral, sotmesos a treballs esgotadors i amb una alimentació que no cobreix el mínim per sobreviure.

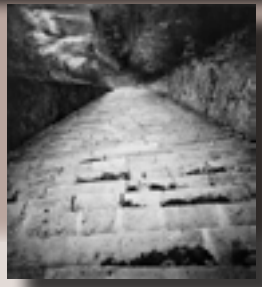

És enviat a la pedrera, on els presos treballen fins a l'extenuació. A través del seu amic Arnal –que obté un tracte avantatjós fent dibuixos pornogràfics per als nazis–, entra al magatzem de roba civil, cosa que li permet estar sota cobert.

A la tardor les autoritats del camp descobreixen que el responsable del magatzem –un SS– està implicat en un afer de corrupció.

Els treballadors del magatzem són brutalment apallissats. Després de patir arrest, Amat és enviat novament als barracons i a la pedrera, on sofreix maltractaments. Més endavant, se'l destina a netejar, a cops de galleda, dipòsits plens d'excrements humans. Escriu alguns poemes i concep la idea de fer un llibre per deixar testimoni del que està vivint.

El 1943 Amat és traslladat a d'altres camps menors, dependents de Mauthausen, on les condicions són més benignes: Ternberg, Redl Zipf, Ebensee... S'hi realitzen treballs per a empreses i obres públiques i estan al marge de la disciplina dels SS. A mesura que la guerra canvia de signe i els aliats s'acosten a Mauthausen, el nerviosisme s'apodera de les autoritats del camp. La por a un assassinat massiu es fa sentir entre els presos.

Sobreviure, 1945

El 6 de maig les tropes nord-americanes arriben al camp d'Ebensee, l'endemà d'alliberar Mauthausen, on descobreixen fosses plenes de cadàvers. Amat pesa entre 45 i 50 quilos. Ha aconseguit sobreviure i recupera la llibertat. Després de passar per Würzburg (Baviera), s'instal·la a París, recorre diferents punts de França i acaba establint-se a Sant Julià de Lòria (Andorra).

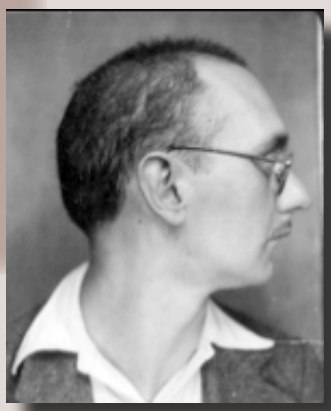

Mauthausen: 120.000 presoners assassinats

El fred, la por, els crits en una llengua estranya i un recompte inacabable donen la benvinguda a un grup de presoners republicans en arribar a un camp de concentració nazi.

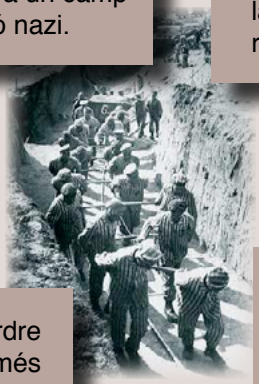

La netedat i l'ordre aparents fan més cruel i inhumà l'embrutiment general dels habitants del camp, tant en termes físics com morals.

Els presoners són mà d'obra que s'explota fins a l'extenuació; el treball, al camp, és una forma més d'extermini.

Obeir, evitar els càstigs, buscar-se una feina a cobert és essencial per resistir en un entorn hostil i cruel, on la vida ha perdut tot el seu valor, on la mort, sovint, esdevé alliberament.

Aconseguir menjar es converteix en una obsessió per aplacar una gana que és persistent, que no remet i que ocupa tots els pensaments i totes les energies.

La seva habilitat com a dibuixant pornogràfic permet a l'Emili sobreviure durant més de quatre anys a l'infern del camp de concentració nazi, mentre el seu amic Francesc s'esforça per mantenir els seus ideals en un entorn deshumanitzat.

La mort és una presència constant al camp, que acompanya els presoners en totes les seves activitats. Arbitrària, capriciosa i injusta, apareix en qualsevol moment, en qualsevol racó.

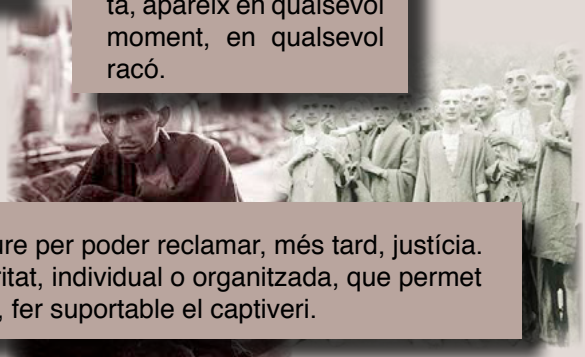

Cal sobreviure per poder reclamar, més tard, justícia. És la solidaritat, individual o organitzada, que permet salvar vides, fer suportable el captiveri.

L'EXILI INTERIOR

En acabar la II Guerra Mundial, els exiliats republicans que han decidit tornar al país pateixen un nou exili interior, sovint sense cap possibilitat de reconstruir la vida anterior a la guerra civil, ni en termes professionals ni tampoc en el vessant social, artístic o cultural. Impera la grisor intel·lectual. Es persegueix qualsevol manifestació d'identitat catalana i, de manera especial, la llengua.

L'alegria per l'alliberament del camp de concentració dura poc: la decepció i la desesperança ocupen ràpidament el seu lloc.

La repressió que la dictadura franquista exerceix contra tots els que s'han significat durant la República fa impossible qualsevol intent de reprendre la seva trajectòria personal i professional.

El govern espanyol no reconeix l'existència de deportats espanyols als camps nazis fins a la dècada dels anys seixanta. Sota el règim franquista, a més de conviure amb el malson de la seva experiència terrible, pateixen la ignorància i la indiferència del seu entorn.

Amat torna a Catalunya el 1946 i s'instal·la a Barcelona. Trenca amb la vida i els lligams que tenia amb Manresa. La capital catalana li permet viure en l'anonimat i evitar represàlies.

Renuncia a la carrera de Dret i reorienta la seva activitat laboral, com a industrial amb altres socis. Quan els seus negocis hauran fet fallida, treballarà de comptable. La seva dona, Maria Llaveries, mor el 1949. Deixa un fill comú, Marcel, de tres anys.

L'expulsió

El 2 de gener de 1960 Amat visita Manresa, convidat a una mostra de llibres en català, a la plaça de Sant Domènec. De sobte, és increpat per un dirigent falangista. Profundament dolgut, es veu forçat a tornar-se'n a Barcelona. Pràcticament, no tornarà a la ciutat que el va veure néixer i créixer.

La literatura, un clam per al ‘mai més’

En sortir de Mauthausen, Amat-Piniella ha viscut durant uns mesos a Andorra, on ha transcrit els 71 poemes que ha escrit durant el seu captiveri sobre trossos de sacs de paper i que ha conservat amagats entre la roba. També ha dedicat aquest retir al país veí per redactar *K.L. Reich*.

Amat-Piniella se suma, amb aquesta novel·la, a l’esforç de molts supervivents dels camps nazis per deixar testimoni de la seva experiència extrema. És l’aportació catalana a aquest compromís col·lectiu, equiparable en qualitat literària i en profunditat intel·lectual a altres obres d’aquest tipus de literatura en el context europeu.

Continua escrivint, amb un estil realista i uns arguments amarats de pessimisme sobre la condició humana. Aconsegueix publicar algunes novel·les curtes, però no *K.L. Reich*. No serà fins a 1963 que aquesta obra veu la llum, primer traduïda al castellà i, uns mesos més tard, en la versió original en català.

El 1965 *K.L. Reich* guanya el Premi Fastenrath.

La veu silenciada

Durant els anys 50 i 60, Amat-Piniella passa llargues hores als cafès de l’Eixample barceloní, on continua la seva activitat literària. Dedica les tardes, en sortir de la feina, a prendre notes i escriure esborranys.

Des de la clandestinitat, participa en la creació de l’Amical de Mauthausen, que neix el 1962. A partir de 1966, cansat i desencisat, abandona la literatura.

Mor el 3 d’agost de 1974.

GUIA DIDÀCTICA D'ACTIVITATS

PROGRAMACIÓ DIDÀCTICA

PROPOSTA DIDÀCTICA

Breu descripció

Proposta de treball, en tres fases, sobre l'exposició del Museu d'Història de Catalunya **Joaquim Amat-Piniella: escriure contra el silenci**.

Contextualització

Les activitats es poden plantejar de forma interdisciplinària, però s'emmarquen principalment dins del context curricular de les matèries de Geografia i Història 4t ESO, Història del Món Contemporani 1r BATX. i Literatura Catalana BATX.

És preferible que la visita a l'exposició es faci després d'haver treballat a l'aula els continguts que hi estan relacionats. Si no és possible aprofundir-hi per un tema d'encaix temporal, caldria com a mínim contextualitzar la proposta i explicar els trets històrics bàsics del període 1931-1974. Per evitar que el coneixement profund del tema es converteixi en un inconvenient, hem acompanyat la majoria de les activitats d'un document de suport (mapa, text, quadre estadístic, il·lustració...) que en faciliti la resolució.

A més dels continguts conceptuals, entenem que és important que l'alumnat conegui, analitzi i interpreti la gran diversitat de fonts de què disposem per a l'estudi de la història del món contemporani. A més de les que habitualment presenten els materials didàctics, cal potenciar el treball amb premsa, fonts d'arxiu, textos literaris... i aquest és un dels punts forts de l'exposició i de la proposta que us presentem.

Evidentment, recomanem acompanyar el treball d'aquest dossier de la lectura d'una obra d'Amat-Piniella, concretament *K.L. Reich*.

Objectius

- Conèixer la figura i l'obra de Joaquim Amat-Piniella.
- Relacionar el recorregut vital d'Amat-Piniella amb els principals esdeveniments de la història de Catalunya i d'Europa entre 1931 i 1974.
- Reflexionar sobre el que van suposar els camps de concentració nazi, en especial el de Mauthausen.
- Apreciar les aportacions de la literatura concentracionària al coneixement dels camps de concentració i d'extermini alemanys.
- Buscar, seleccionar, interpretar i contrastar la informació necessària per desenvolupar un tema de caràcter històric.
- Desenvolupar un pensament crític i creatiu, tot analitzant alguns fets del nostre passat més recent.
- Participar en la realització d'un projecte de treball a partir de la resolució d'interrogants i problemes en relació amb la recuperació de la memòria històrica.
- Valorar la pau, els drets humans i la democràcia com a elements fonamentals del nostre món.

Organització de l'alumnat

Hi ha activitats individuals i en grup. De totes maneres, algunes activitats individuals també es poden realitzar en petit grup en funció del temps disponible i de les necessitats del professorat. És el cas, per exemple, de les activitats que s'han de realitzar durant l'exposició.

És molt important assenyalar que no cal fer totes les activitats. La proposta és àmplia i pot ocupar diferents sessions de treball. En funció de l'àrea (ciències socials o llengua), de la programació i del desenvolupament del curs, caldrà ajustar el nombre d'activitats a fer. Nosaltres plantegem una proposta de màxims, però insistim que no cal fer-la de manera completa per assolir la majoria dels objectius que s'han plantejat.

Per facilitar la selecció d'activitats les hem agrupades, dins de l'apartat **Dossier d'activitats**, en tres categories diferents:

Bàsiques i de caràcter general	De consolidació i d'assoliment d'objectius més específics	D'ampliació
Abans: • Revisió coneixements previs • La història de Catalunya entre 1931 i 1975 **Durant:** • Cronologia • Amat-Piniella durant la Segona República • Amat-Piniella durant la Guerra Civil • Amat-Piniella als camps de presoners • L'exili interior d'Amat-Piniella • Amat-Piniella durant la Segona República **Després:** • Recerca a Internet	**Abans:** • La biografia de Joaquim Amat-Piniella • El camp de Mathausen **Després:** • L'Amical de Mathausen • Discurs de Rosa Toran • Amat-Piniella i Primo Levi	**Abans:** • La literatura concentracionària **Després:** • Comentari d'una carta personal • Comentari d'un poema • Dossier del programa *El gust per la lectura* • La història de Catalunya entre 1931 i 1975

Temporització indicativa

Només com a orientació, plantegem un nombre de sessions i distribució del temps segons les activitats proposades:

- Dues sessions abans de l'exposició.
- Visita a l'exposició (+ dues hores).
- Dues sessions després de l'exposició.

Recordem que aquesta distribució es pot ajustar en funció de les necessitats del grup, seleccionant les activitats a fer.

APLICACIÓ

Assignatures

4t ESO:
- Geografia i Història

BATX:
- Història
- Història del Món contemporani
- Literatura Catalana
- Literatura Universal...

Cursos

4t ESO,
1r BATXILLERAT,
2n BATXILLERAT

Unitats didàctiques

4t ESO:
- República, Guerra Civil i Franquisme.
- La Segona Guerra Mundial.

2n Batxillerat (Història)
- La Segona República i la Guerra Civil.
- Catalunya i Espanya durant el Franquisme.

1r Batxillerat (Història del Món Contemporani)
- La Segona Guerra Mundial.

1r Batxillerat / 2n Batxillerat (Literatura Catalana)
- Literatura catalana des dels anys quaranta del segle XX fins a l'actualitat.

1r Batxillerat / 2n Batxillerat (Literatura Universal)
- El segle XX. Els nous enfocaments de la literatura i les transformacions dels gèneres literaris (literatura concentracionària).

Nombre d'alumnes / grups

Activitats a desenvolupar amb tot l'alumnat del grup-classe.

MARC CURRICULAR

Continguts curriculars

C. Socials 4t ESO
- Bloc de continguts comuns (2, 3, 4);
- Bloc dels grans conflictes del segle XX (1, 2).

Història 2n Batxillerat
- Bloc sobre poder i conflicte al primer terç del segle XX (2, 3, 4);
- Bloc sobre Catalunya i Espanya durant el franquisme (1, 3).

Història del Món Contemporani 1r Batxillerat
- Bloc de continguts comuns (1, 4, 5, 6, 7);
- Bloc de l'època dels grans conflictes internacionals (4, 7).

Literatura Catalana Batxillerat
- Bloc de comprensió de discursos literaris (1, 2, 3, 5);

Bloc de coneixement dels textos clàssics de la literatura (5);
Bloc de participació en converses sobre textos literaris (tot);
Bloc de producció de discursos crítics i literaris (1, 2, 4);
Bloc de dimensió de recerca i tractament de la informació (tots).

Literatura Universal Batxillerat

Bloc de comprensió de discursos literaris (1, 3);
Bloc de producció de discursos crítics i literaris (2);
Dimensió de recerca i tractament de la informació (2, 3, 6, 7).

Competències bàsiques ESO i competències generals BATXILLERAT

ESO

Fonamentalment la competència comunicativa lingüística i audiovisual, la competència artística i cultural, la competència d'aprendre a aprendre, la competència en el tractament de la informació i competència digital i, finalment, la competència social i ciutadana.

BATX

Totes sis de manera integral: competència comunicativa, competència en gestió i tractament de la informació, competència digital, competència en recerca, competència personal i interpersonal, i competència en el coneixement i interacció amb el món.

Competències específiques (BATXILLERAT)

Història del Món Contemporani

Competència en la dimensió temporal de l'experiència social humana, competència en la crítica de les fonts històriques, competència social i cívica.

Literatura Catalana i Literatura Universal

Competència estètica i literària, competència en la recerca i el tractament de la informació.

Dimensions de les competències:

Pel que fa a les competències bàsiques de l'àmbit lingüístic, en aquest projecte es treballen les tres dimensions: comunicativa, literària i actitudinal.

AVALUACIÓ

Criteris

- Elaborar correctament eixos cronològics.
- Planificar i fer activitats individuals i en grup a partir d'informacions diverses i assumint una actitud crítica i oberta al contrast de fonts.
- Exposar opinions raonades sobre els temes proposats, aportant argumentacions ben elaborades.
- Conèixer aspectes del període 1931-1974 a Catalunya i al conjunt de l'Estat que permetin identificar el paper de les persones com a subjectes de la història i la necessitat de preservar la memòria històrica.
- Analitzar l'obra de Joaquim Amat-Piniella, interpretant-ne el significat i la funció dins el context històric i dins la literatura catalana.

- Reconèixer el valor de la pau, els drets humans i la democràcia, amb el compromís personal i col·lectiu que suposen.

Instruments

- Dossier d'activitats fet per l'alumnat.
- Intervencions i aportacions dels alumnes.
- Observació de l'activitat de l'alumnat, especialment durant la visita a l'exposició.
- Si és el cas, exposició oral o mural.

Ítems a valorar

- La presentació del dossier.
- L'obtenció, processament i comunicació de la informació treballada.
- Els aspectes ortogràfics i lingüístics.
- El nivell de reflexió i argumentació.
- La cooperació amb els companys (activitats en grup).
- El rigor i grau de compliment de les tasques encomanades.

Autoregulació

Per afavorir l'autoregulació, proposem que, després de fer les activitats, l'alumnat escrigui un diari en què resumeixi de manera molt breu què ha fet, com ho ha fet, què considera que ha après i què pensa que encara no entén prou bé.

PROPOSTA DIDÀCTICA

DOSSIER D'ACTIVITATS

ABANS DE LA VISITA

Eixos de treball

- Reflexionar sobre els coneixements previs.
- Estudi del personatge, de la seva obra i del període històric que va viure (II República, Guerra Civil, II Guerra Mundial, Franquisme).

Revisió de coneixements previs

a) Observeu aquest núvol de paraules. Correspon al discurs de Rosa Toran[1], fet durant l'acte solemne celebrat a Manresa el 26 de març de 2004, en què es nomenà Amat-Piniella "Manresà Il·lustre". Com podeu comprovar, les paraules es representen en mides de font diferents: les més grans són les que apareixen més vegades al discurs.

Fixeu-vos en les paraules més destacades del núvol:

- Quins penseu que van ser els fets més rellevants en la vida d'Amat Piniella?
- Quina vinculació podem establir entre aquestes paraules i l'obra d'Amat-Piniella?
- Per quin motiu penseu que és important la figura d'Amat-Piniella? Quin deu ser el seu llegat més valuós?

b) Indiqueu el grau de coneixement que teniu de cadascun d'aquests personatges basant-vos en les categories següents:

1. No el/la conec
2. El/la conec superficialment
3. El/la conec perfectament
4. Puc explicar el personatge o la entitat a un company/a

1 Vegeu annex

PERSONATGES / ENTITATS	1	2	3	4
Joaquim Amat-Piniella				
Esquerra Republicana de Catalunya				
Amical de Mauthausen				
Francesc Macià				
Francisco Franco				
Salvador Espriu				
Pere Calders				
Falange Española				
K. L. Reich				

c) Indiqueu també el grau de coneixement que teniu de cadascun d'aquests conceptes basant-vos en les següents categories:

1. No ho sé / no ho entenc
2. Ho entenc una mica
3. Ho entenc bé
4. Ho puc explicar a un company/a

CONCEPTES	1	2	3	4
Camp de concentració				
Camp d'extermini				
Exili republicà				
Holocaust				
Xoà (Shoah)				
Porraimos				
Resistència				
Col·laboracionisme				
Dictadura				
Nazisme				
Franquisme				

d) Escolliu quatre conceptes de la llista anterior, els que us siguin més desconeguts, i busqueu-ne la definició al diccionari. A continuació reelaboreu la definició utilitzant les vostres pròpies paraules i una frase que contingui el concepte en qüestió.

CONCEPTE	DEFINICIÓ (diccionari)	DEFINICIÓ (pròpies paraules)
FRASE:		
FRASE:		
FRASE:		
FRASE:		

La Història de Catalunya entre 1931 i 1975. Estudi del personatge, de la seva obra i del període històric que va viure.

a) Llegiu detingudament aquests articles de la Constitució de la Segona República, aprovada per les Corts constituents el 9 de desembre de 1931 per 368 vots a favor, cap en contra i l'abstenció dels diputats dels partits de dreta:

Artículo 1. España es una República democrática de trabajadores de toda clase, que se organiza en régimen de Libertad y de Justicia.
Los poderes de todos sus órganos emanan del pueblo.
La República constituye un Estado integral, compatible con la autonomía de los Municipios y las Regiones.
La bandera de la República española es roja, amarilla y morada.

Artículo 3. El Estado español no tiene religión oficial.

Artículo 11. Si una o varias provincias limítrofes, con características históricas, culturales y económicas, comunes, acordaran organizarse en región autónoma para formar un núcleo político administrativo, dentro del Estado español, presentarán su Estatuto con arreglo a lo establecido en el Artículo 12. […]

Una vez aprobado el Estatuto, será la ley básica de la organización político administrativa de la región autónoma, y el Estado español la reconocerá y amparara como parte integrante de su ordenamiento jurídico.

Artículo 12. Para la aprobación del Estatuto de la región autónoma se requieren las siguientes condiciones:

a) Que lo proponga la mayoría de sus Ayuntamientos o, cuando menos, aquellos cuyos Municipios comprendan las dos terceras partes del Censo electoral de la región.

b) Que lo acepten, por el procedimiento que señale la ley Electoral, por lo menos las dos terceras partes de los electores inscritos en el Censo de la región. Si el plebiscito fuere negativo, no podrá renovarse la propuesta de autonomía hasta transcurridos cinco años.

c) Que lo aprueben las Cortes.

Los Estatutos regionales serán aprobados por el Congreso siempre que se ajusten al presente Título y no contengan, en caso alguno, preceptos contrarios a la Constitución, y tampoco a las leyes orgánicas del Estado en las materias no transmisibles al poder regional. […]

- Com interpreteu la frase "España es una República democrática de trabajadores de toda clase"?
- Com era tractat el tema religiós en la Constitució?
- Quin procés havia de seguir un territori per aconseguir l'autonomia?

b) Observeu el quadre amb els resultats del referèndum de l'Estatut celebrat el 2 d'agost de 1931:

	Catalunya	%	Bages	%	Manresa	%
Cens electoral	792.574		24.511		9.541	
Votants	599.592	75,6%	21.542	87,8%	7.783	81,5%
Abstenció	192.982	24,4%	2.969	12,2%	1.758	18,5%
SÍ	595.205	99,2%	21.466	99,6%	7.737	99,4%
NO	3.286		44		30	
Vots en blanc	933		32		16	
Vots nuls	168		0		0	

Font: memoria.cat

Llegiu la informació que trobareu a *La República a Manresa en un clic* i comenteu breument aquests resultats. Quina trajectòria va seguir l'Estatut de 1932 des de la primera redacció del projecte fins a la seva aprovació definitiva?

c) Observeu els mapes de l'evolució de la Guerra Civil espanyola i comenteu-los, seguint les indicacions que hi ha a continuació:

novembre 1936

juliol 1938

Font dels mapes: Vikipedia, Guerra Civil Española

Zona sota control de l'exèrcit de la República

Zona sota control de l'exèrcit nacional

Principals centres republicans

Principals centres nacionals

Pel que fa a Catalunya, l'abril de 1938 l'exèrcit franquista va ocupar Lleida i Gandesa. Derrotats els republicans a la batalla de l'Ebre, les tropes de Franco van ocupar Tarragona (15/I/1939), Barcelona (26/I/1939) i Girona (4/II/1939). Finalment, el 10 de febrer de 1939 l'exèrcit "nacional" va arribar a la frontera. La guerra havia acabat a Catalunya.

Comenteu els mapes de forma conjunta seguint aquest guió:

- Presentació i breu descripció:
  - Quin espai geogràfic comprenen?
  - Quins en són el tema i l'abast temporal?
  - Quin tipus d'informació ens faciliten?
  - Quina informació apareix a la llegenda?

- Anàlisi i interpretació dels mapes:
  - Expliqueu breument els fets representats en els mapes. És important descriure la situació anterior per establir les causes que els van generar.
- Quin és el context històric dels fets representats?

- Quines conseqüències va comportar la victòria franquista a Catalunya?

d) En un primer moment, arran de l'esclat del conflicte, van fugir de Catalunya religiosos i persones d'ideologia conservadora. En acabar la guerra, el 1939, se'n van anar a l'exili els republicans, un grup molt més nombrós – al voltant de 450.000 persones. Era un col·lectiu força més heterogeni: militars, polítics, funcionaris, intel·lectuals, mestres, pagesos, etc.

Observeu el mapa següent sobre els exilis de diferents personalitats catalanes del món polític i cultural causats per la Guerra Civil. Hi apareixen noms del món de la política i de la cultura. Trieu-ne dos de cada àmbit, busqueu-ne informació i redacteu-ne breument la biografia.

ANGLATERRA

Món polític	Món cultural
Salvador Albert	Jaume Elies
Gaspar Alcoverro	Pere Gabarró
Josep M. Batista i Roca	J. Manyé (Jorge Marín)
Joan P. Fàbregas	Josep Trueta
Ramon Parera	Fermí Vergés
Carles Pi i Sunyer	

BÈLGICA

Món polític	Món cultural
Frederic Escofet	Josep Carner
Josep Sans i Arrufat	

FRANÇA

Món polític	Món cultural
Joan Alavedra	Clementina Arderiu
Joan Àlvarez de Lara	Jesús M. Bellido
Claudi Ametlla	Just Cabot
Josep Andreu i Abelló	A.Calvet (Gaziel)
Heribert Barrera	Lluís Capdevila
Joan Casanovas	Feliu Elies (Apa)
Lluís Companys	Pompeu Fabra
Jaume Cornudella	Armand Obiols
Ferran Cuito	Josep Pous i Pagès
Marcel·lí Domingo	J. Puig i Cadafalch
Joan Garcia-Castellet	Francesc Pujols
Comte de Güell	Carles Riba
Amadeu Hurtado	Mercè Rodoreda
Víctor Hurtado	S. Rubió i Tudurí
Josep Irla	Maurici Serrahima
Pere Mies	Carles Soldevila
Frederica Montseny	Ferran Soldevila
R. Noguera i Cornet	Rafael Tasis
Josep Pallach	Eugeni Xammar
Josep Quero i Molares	Antoni Xirau
Eduard Ragasol	
Pau Romeva	
Antoni Rovira i Virgili	
Joan Sauret	
Josep Tarradellas	

SUÏSSA

Món polític	Món cultural
Ventura gassol	Joaquim Balcells
Carles Martí i Feced	Carles Cardó
	Rafael patxot
	F. Vidal i Barraquer

Adaptació del mapa "Exili europeu 1936-1939". HURTADO, V., MESTRE, J., MISERACHS, T. *Atles d'Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1995 (pàg. 257).

e) La llengua catalana va ser objecte d'una repressió sistemàtica per part del règim franquista, com podreu comprovar en aquests dos textos que van aparèixer publicats a *La Vanguardia Española*:

> S.E. el general Jefe de esta Región ha impuesto una multa de 2.000 pesetas a la Casa M. Casanovas Guillem, por haberle dirigido una instancia en papel con membrete catalán y en la que, además, a continuación de la razón social figura la palabra *col·lectivitzada* sin tachadura alguna.
>
> Aun admitiendo que el uso de este papel, confeccionado indudablemente en período de dominio rojo, no haya sido de mala fe, supone cuando menos un acto de desidia y falta de respeto a la autoridad a quien se dirige, que merece una sanción ejemplar.
>
> Barcelona, 7 de maig de 1939

> Quédense para la recóndita intimidad los coqueteos lingüísticos, la expansión más o menos romántica o más o menos reticente de otras lenguas. Pero en la presencia de un español, ante sus compatriotas y ante el mundo –y usted, señor de la guantería, se presenta ante el mundo y ante sus compatriotas cuando vende sus guantes– tenga usted la dignidad de su propia redención y haga usted el honor debido a su redentor. Porque la consigna es clara y no tiene efugios: Si queremos ser dignos de esa redención y honrar a quien nos ha redimido, todos los españoles debemos hacer tres cosas: pensar como Franco, sentir como Franco y hablar como Franco, que hablando, naturalmente en el idioma nacional, ha impuesto su Victoria. […]
>
> Barcelona, 8 de juny de 1939

- En el primer text es parla de sanció exemplar i s'imposa una multa de 2.000 pessetes de l'any 1939. Quin objectiu perseguia l'aplicació d'un càstig tan desmesurat?

- En el segon text, a quin tipus de redempció creieu que fa referència l'autoritat?

- A més a més de les qüestions estrictament lingüístiques, la repressió es va exercir també en altres àmbits de la cultura catalana.
  - Quins?
  - Sabeu com es va organitzar la resistència cultural del país?

  Per respondre aquestes dues preguntes podeu consultar alguna pàgina web, com ara:
  - Culturcat
    La quotidianitat lingüística durant el franquisme
    La Nova Cançó.
  - Viquipèdia

Anàlisi de la biografia de Joaquim Amat-Piniella

Biografia

Joaquim Amat-Piniella va néixer a Manresa el 22 de novembre de 1913. Els estudis de primària els rebé dels seus mateixos pares, i estudià secundària a l'Institut Lluís de Peguera de la capital del Bages.

Escriptor, intel·lectual, home d'una vasta cultura, durant l'etapa de la Segona República s'implicà en nombroses iniciatives que van des de la crítica teatral fins a la crònica política o la fundació d'una entitat jazzística.

Amat és el paradigma de l'intel·lectual obert als corrents culturals més innovadors, a l'avantguardisme, a la modernitat, al debat de les idees. Fou un autèntic activista cultural.

Tota aquesta activitat cultural i periodística la compaginà amb les tasques d'escriptor, actiu dirigent d'Esquerra Republicana de Catalunya i, durant un temps, secretari personal de l'alcalde de Manresa, Francesc Marcet i Artigas (desembre de 1932-octubre de 1936).

Durant l'etapa revolucionària iniciada el 19 de juliol de 1936, Amat va intervenir en diverses ocasions prop del Comitè Revolucionari Antifeixista de Manresa per aturar-ne algunes de les actuacions, sobretot les de destrucció del patrimoni religiós i artístic. La Guerra Civil (1936-1939) va interrompre els seus estudis de Dret. Es féu voluntari de l'exèrcit de la República, estudià a l'Escola Popular de Guerra de la Generalitat i fou destinat al front d'Andalusia com a tinent d'artilleria. El juliol de 1939, immediatament després de casar-se amb Maria Llaveries, travessà la frontera. Restà un temps en camps de refugiats de l'Estat francès, fins que s'incorporà a una companyia de treballadors estrangers al servei de l'exèrcit francès. Fou enviat a la Lorena, on participà en tasques de reforç de la línia Maginot. Un cop iniciada la invasió alemanya, intentà entrar dos cops a Suïssa, d'on va ser expulsat novament a França. El juny de 1940 es lliurà als alemanys i va ser fet presoner. Mesos després, el van deportar al camp de concentració de Mauthausen, des d'on posteriorment va ser traslladat a altres camps de la ribera del Danubi dependents del camp central de Mauthausen, en el qual romangué gairebé cinc anys.

Després del seu alliberament, el maig de 1945, durant una estada a Andorra entre 1945 i 1946, escriu *K.L. Reich*, en què narra de manera novel·lada la seva experiència als camps nazis. L'obra no apareixerà publicada fins a 1963. A partir del seu retorn a Catalunya, el 1946, va viure marginat i silenciat, condemnat a l'ostracisme. Sense poder tornar a la seva Manresa de sempre per raons polítiques evidents, es va establir a Barcelona. El 1962, conjuntament amb altres companys exdeportats, fundà l'Amical de Mauthausen, entitat que no va ser legalitzada fins molts anys després.

En l'àmbit literari, a més de *K.L. Reich* (editada el 1963), l'obra publicada d'Amat-Piniella comprèn els títols següents: *Ombres al calidoscopi* (1933), *El casino dels senyors* (1956), *Roda de solitaris* (1957), *La pau a casa* (1959), *La ribera deserta* (1966), *Les Llunyanies* (Poemes d'exili) (1999) i *Retaule en gris* (2012).

Joaquim Amat-Piniella va morir el 3 d'agost de 1974. El 26 de març de 2004 va entrar a formar part de la Galeria de Manresans Il·lustres.

Adaptació de Memòria.cat

a) Quins són els trets més destacats de la biografia d'Amat-Piniella?

b) Què és un activista cultural? Comenteu la frase "Amat és el paradigma de l'intel·lectual obert als corrents culturals més innovadors, a l'avantguardisme, a la modernitat, al debat de les idees".

c) Busqueu informació sobre el Comitè Revolucionari Antifeixista de Manresa. Com funcionava? Per què creieu que Amat va voler aturar algunes de les seves actuacions?

d) Què vol dir que des del seu retorn a Catalunya el 1946 Amat-Piniella va viure condemnat a l'ostracisme? Esmenteu alguna situació que exemplifiqui la marginació de l'escriptor.

e) Com a activitat complementària, podeu comentar l'auca sobre Joaquim Amat-Piniella.

Guió per al comentari:
Què és una auca? Aquesta auca s'ajusta a la definició?
Hi surten reflectits els principals esdeveniments de la vida de l'escriptor?
Quines vinyetes destacarieu?
Quin tipus d'estrofa es fa servir en les auques?
Quines semblances i diferències hi ha entre una auca com aquesta i un còmic?

Com heu llegit a la biografia anterior, Amat-Piniella fou deportat al camp de Mauthausen.

Us presentem dos textos que us aproximaran a la realitat del camp. El primer correspon a una descripció general del camp. El segon és un fragment de l'entrevista que Montserrat Roig va fer a Joaquim Amat-Piniella el 24 de juliol de 1973:

MAUTHAUSEN

Una de les característiques del camp de concentració de Mauthausen, situat prop de Linz, Àustria, era la de posseir una pedrera en què es forçava els detinguts a treballar i on molt sovint trobaven la mort, no només per esgotament sinó, com en el cas dels deportats jueus, perquè aquell era el lloc d'innombrables tortures. És per això que se li va acabar donant el nom de "Mur dels paracaigudistes". Dels 200.000 homes, dones i joves que hi van ser enviats, aproximadament 120.000 van morir per negligència, sobrecàrrega de treball i tortura sàdica: fou el percentatge més alt de tots els camps del Reich.

Font de la imatge: Fons de l'Amical de Mathausen

El camp estava dissenyat segons el "model Dachau" i va seguir el seu mètode de maltractament continuat als presoners. Però a aquesta característica s'hi afegia l'assassinat per inanició i apallissament. Mauthausen també va estrenar una forma única de tortura. Fou desenvolupada pel comandant del camp, Franz "cara de nen" Ziereis. Els presoners eren obligats a pujar els 186 esgraons de la pedrera de granit del camp, portant pedres de fins i tot més de 50 kg. Si les deixaven caure, aixafaven els peus dels que venien darrere. Cada presoner que deixava caure la seva càrrega

era colpejat sense pietat i les pedres eren de nou carregades a les seves espatlles.

Els presoners també foren assassinats obligant-los a córrer contra tanques electrificades, amb trets al clatell i amb injeccions químiques directament al cor.

Traduït i adaptat de: AA.DD. Crónica del holocausto. Madrid, 2002

L'ARRIBADA A MAUTHAUSEN

La primera impressió de Mauthausen va ser la d'entrar en una mena de castell fortificat, estava tot fet amb pedra picada de la pedrera de Mauthausen. Era un castell amb unes galeries, uns merlets, una fortificació amb unes parets de pedra de carreus, d'aquests de granit. Allò no hi havia manera d'ensorrar-ho. La primera rebuda, desagradable de debò, va ser trobar-nos amb altres espanyols que eren al camp des de feia uns quants mesos, els quals eren veritables esquelets. Feien molta pena. Ens dèiem: "això serem nosaltres d'aquí un temps". Estaven completament desnodrits, amb les cares plenes de crostes, de cops, de blaus. Tots coixejaven. En fi, no vulguis saber com estaven... Vestits de qualsevol manera, amb draps, i amb el fred que feia! Érem al mes de gener i aquell any no ho sé, però l'any següent vam arribar a 37 graus sota zero. Els companys ens van rebre donant-nos "bones notícies". Ens deien: "¡Habéis caído en la trampa, estáis listos!". Jo tenia la impressió que realment havíem caigut al fons del pou. Aleshores sí que vaig veure que no en sortiria, ens vam veure perduts. Els uns pels altres anàvem aguantant la moral. Els catalans no formàvem grup a part, estàvem barrejats amb gent de tot Espanya. Ens lligàvem per afinitats. La moral es pot sostenir una temporada, mentre menges, però allà cada vegada trobàvem més a faltar el menjar. El menjar era tan poc! Al matí ens donaven una mena de sopa, bé, sopa... allò era com un brou d'ossos amb una mica de sèmola. Al migdia, en un plat més profund (nosaltres en dèiem gamela, del francès gamelle), l'omplien d'una mena de gasòfia feta amb naps; alguns dies eren cols, d'altres col agra, unes quantes patates o naps de farratge. Tot això triturat i ben cuit en una mena d'olles a pressió molt grans. A còpia de coure, s'hi arribava a estovar. Això era tot el dinar. A la tarda et donaven uns 300 gr. de pa amb una mica de botifarra feta de les vísceres del bestiar bullides i que sols en tenien l'aspecte, de carn. Aquesta era tota la proteïna que ens donaven. Alguns dies ens donaven margarina feta a base de sèu i una mica de cafè. Els antics del camp ens aconsellaven que no beguéssim aigua. Era aigua de muntanya, molt forta, i en quatre dies anaves al canyet; et produïa unes diarrees tremendes, perquè l'aigua era massa bona, d'alta muntanya. Així, tot el que bevíem era aquest cafè, perquè sabies que si bevies aigua estaves llest.

Mathausen. Pati del recompte

A la meva expedició érem més de mil, sols espanyols. Veníem en el tren tancats amb el forrellat i tot; eren vagons de càrrega. Tots érem per terra, de qualsevol manera. Amb una fam que ens arborava, cansats, rebentats. Un matí, de cop i volta, el tren es parà durant una estona, però com que el tren s'havia parat moltes vegades durant hores i hores, no en vam fer cap cas. De sobte, vam començar a sentir el soroll de les portes que s'obrien, rac, rac, rac, i una cridòria com si fos de lladrucs de gossos. Eren els SS que, amb cops de culata i puntades de peu, ens feien baixar dels vagons. Ens feien saltar i quèiem i, vinga!, a formar! Amb un fred que feia! Era un fred terrible. Això va ser una sorpresa inoblidable. Tots estàvem dormint i que de cop i volta et treguin d'aquella

Font de la imatge: Fons de l'Amical de Mathausen

manera... Vam agafar el camí de Mauthausen cap amunt. Hi havia alguns que anaven carregats amb maletes i trastos, però ho vam anar abandonant tot. Així, amb els cops de culata i les puntades de peu vam començar a pujar aquella pujada, anàvem mig morts. I arribem al camp i ens trobem amb l'espectacle dels qui ja hi eren, que semblaven cadàvers. I tots vinga a dir-nos: "¡no sabéis dónde habéis caído!". I aleshores va venir el canvi de roba. Ens van fer passar a les dutxes de desinfecció i ens van fer treure tot el que portàvem, tot, tot. I ens van dur una mena de pijames fets amb roba ratllada de cotó. Estaven foradats i recosits per tot arreu. En molts d'ells encara es veia la sang, perquè els havia duts gent que havia estat afusellada, assassinada. Encara s'hi veien els forats dels trets. Després ens van prendre la filiació i ens van repartir per les barraques. Eren uns barracons grans dividits en dues sales, l'una era el menjador i l'altra el dormitori. Normalment hi havia lloc per a un centenar d'homes i hi van arribar a ficar set-cents. Hi dormíem capiculats, a terra. Els veterans dormien en lliteres.

Transcripció de l'entrevista de Montserrat Roig a J.Amat-Piniella, 24-7-1973

a) A la biografia d'Amat-Piniella es parlava de camp d'extermini i el primer text parla de camp de concentració. Expliqueu la diferència entre els dos termes i assenyaleu, argumentant-ho, en quina categoria classificaríeu el camp de Mauthausen.

b) Per establir la diferència us serviran d'ajut la web del museu i memorial del camp de Mauthausen i la Viquipèdia. Quina és la primera impressió del camp, segons Amat-Piniella?

c) Quan es va adonar que no sortiria del camp, que estava perdut?

d) Com era l'alimentació dels presoners? Comenteu la frase "la moral es pot sostenir una temporada, mentre menges, però allà cada vegada trobàvem més a faltar el menjar".

e) Busqueu informació sobre les SS. Quan es van crear? Quin paper tenien als camps de concentració?

f) Descriviu el moment en què es produeix el canvi de roba i l'arribada als barracons. Quin objectiu tenia tot aquest tracte inhumà i degradant?

Parlant de la literatura sobre els camps nazis, David Serrano[2] ha afirmat que "se centra durant la segona meitat dels anys quaranta –quan Amat escriu l'obra– i els cinquanta en el testimoniatge del supervivent, un supervivent que té com a finalitat fer perviure la memòria dels qui han mort en les condicions més terribles que l'home ha estat capaç de crear fins llavors, amb la voluntat que això no es torni a produir mai més".
Per ampliar la informació sobre aquesta literatura, llegiu els textos següents i responeu les preguntes:

2 Pròleg de l'edició de *K.L.Reich* (Edicions 62) de l'any 2005 (pàg. 12).

Text 1. LA LITERATURA CONCENTRACIONÀRIA

K. L. Reich forma part de l'anomenada «Literatura concentracionària», és a dir, l'escrita des de l'òptica dels supervivents de l'Holocaust. Un dels trets que aquests autors tenen en comú ha estat la dificultat de poder publicar les seves obres a Europa.

(...)

Tot i que Amat-Piniella va enllestir *K. L. Reich* a Andorra l'any 1946, una vegada installat a Barcelona va veure com la censura franquista no li permetia la publicació de la novel·la fins a l'any 1963, disset anys després, i una vegada retocat contínuament el text original.

Joan PINYOL, *Guia didàctica de K.L. Reich*
Seminari El Gust per la Lectura, 2006-2007[3] (pàg. 53)

Text 2. L'INFERN NAZI EN LA LITERATURA

Els memorials històrics dels camps de concentració ja formen part del patrimoni cultural col·lectiu, gràcies a persones que en van ser víctimes i van decidir donar-ne testimoni amb la narració de les seves experiències. Aquests relats que ens han explicat els supervivents s'haurien de llegir un cop i un altre, per tal que mai no siguin oblidats. Són relats que s'haurien d'incorporar als manuals sobre els camps de concentració, perquè, sense gens de ficció, reflecteixen l'horror dels camps amb més realisme que un manual històric.

J.A. Mondragón ha fet notar que, encara que hi ha autors que parlen d'Holocaust i altres de la Shoah, no és el millor moment per polemitzar sobre la terminologia. El que cal fer és abordar tota la crònica dels testimonis de l'extermini jueu, que sovint s'escapa de la nostra comprensió.

Un element comú en tots aquests relats –per bé que amb perspectives diferents per part de cada autor– és la trilogia: el viatge, el lloc i la transformació dels personatges. A partir de 1943, els supervivents dels camps nazis donen forma literària a l'infern més terrible de la història: el camp d'extermini.

Traduït i adaptat de la pàgina web *El infierno nazi en la literatura*[4]

Text 3. L'APORTACIÓ D'AMAT-PINIELLA A LA LITERATURA CONCENTRACIONÀRIA

La literatura de l'Holocaust[5] (que inclouria tot tipus de gèneres, tipologies textuals i focalitzacions espacials: gueto, camp de concentració, front, rereguarda, etc.) se centra durant la segona meitat dels anys quaranta –quan Amat escriu *K. L. Reich*– i els cinquanta en el testimoniatge del supervivent, un supervivent que té com a finalitat fer perviure la memòria dels qui han mort (considerats per la literatura canònica com els veritables testimonis) en les condicions més terribles que l'home ha estat capaç de crear fins llavors, amb la voluntat que això no es torni a produir mai més. [...]

3 http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/cc17daa0-e0ce-442d-b0df-da6cb49ef47d/Reich_2006.pdf [data de consulta: 15 de setembre de 2013].
4 http://www.memoriales.net/lite_infierno.htm [data de consulta: 15 de setembre de 2013].
5 David Serrano ha rectificat posteriorment l'ús d'aquest concepte. El terme *Holocaust* fa referència a l'intent d'extermini del poble jueu. Per tant, en el cas d'Amat-Piniella cal parlar de literatura concentracionària.

L'aportació d'Amat, sorgida prèviament o en paral·lel a les propostes literàries i morals d'autors com Primo Levi o Jorge Semprún, parteix d'un mateix problema: les dificultats que troben els supervivents-escriptors per publicar les seves obres arreu d'Europa després de la guerra. En el cas d'Amat, a més, amb l'element afegit del context del règim franquista i de l'elecció de la forma novel·lada[6] quan aquesta és una opció poc utilitzada per tractar la temàtica concentracionària. I encara amb més problemes afegits: a la constatació de la necessitat de trobar un nou llenguatge després d'Auschwitz per poder explicar allò incomprensible per a l'home, cosa que preocupa especialment Amat, cal trobar també la seva adaptació a una llengua catalana sense massa referents en l'àmbit de la novel·la realista i al fet que –personalment– és la primera vegada que s'enfronta a la complexa feina del novel·lista.

Adaptat de: D. Serrano. Estudi preliminar dins de: AMAT-PINIELLA, J. *K.L. Reich*. Barcelona. Edicions 62, 2005 (pàg. 12-13).

Text 4. AMAT-PINIELLA COM A REFERENT DE LA LITERATURA CONCENTRACIONÀRIA

El 10 de novembre passat, en el marc de la taula rodona "La deportació republicana: història, literatura, ètica i art" –que es va portar a terme al Centre Cívic Pati Llimona, en el marc dels actes del cinquantenari de l'Amical de Mauthausen– l'escriptor Vicenç Villatoro, director de l'Institut Ramon Llull, va fer referència a *K.L. Reich*, de Joaquim Amat-Piniella, com a exponent de la literatura concentracionària europea, al costat de títols emblemàtics com *Si això és un home*, de Primo Levi.

En la seva intervenció, Villatoro va defensar l'Holocaust i l'univers concentracionari en general com a font de creació, no tan sols a través de la literatura amb vocació testimonial –com és el de la novel·la de l'escriptor manresà–, sinó també a través de la ficció, entesa com a exploració de l'ànima humana.

Blog de Vicenç Villatoro[7]
Crònica del dia 19-11-2012

D'acord amb aquestes fonts:

a) Quin és l'objectiu principal de l'anomenada literatura concentracionària?

b) Quines són les característiques d'aquesta literatura, pel que fa a l'estructura narrativa i a la veu narradora?

c) Argumenteu per què és millor parlar de literatura concentracionària i no de literatura de l'Holocaust.

d) A què es refereix David Serrano quan parla de les dificultats primerenques per publicar aquestes obres?

---

6 En aquest sentit, en la nota d'autor que precedia *K.L. Reich*, Amat-Piniella assenyalava el següent: "Hem preferit la forma novel·lada perquè ens ha semblat la més fidel a la veritat íntima dels qui hem viscut l'aventura. Després de tot el que s'ha escrit sobre els camps amb l'eloqüència freda de les xifres i de les informacions periodístiques, creiem que amb actes, observacions, converses i estats d'esperit d'uns personatges, reals o no, podem donar una impressió més justa i més vivent que limitant-nos a una exposició objectiva".

7 http://www.villatoro.cat/vicenc-villatoro-posa-amat-piniella-com-a-referent-de-la-literatura-concentracionaria-al-costat-de-primo-levi/[data de consulta: 15 de setembre de 2013].

e) En el cas d'Amat-Piniella, a aquesta dificultat inicial se n'afegeixen d'altres. Quines?

f) Cerqueu informació sobre autors i títols de literatura concentracionària. Us pot ajudar aquest catàleg[8] de la biblioteca del Poble Sec (Barcelona).

g) A partir de la informació recollida en la pregunta anterior i de la lectura de les fonts presentades, compareu les diferents experiències que aporten al testimoni dels camps aquests tres autors: Amat-Piniella, Primo Levi i Jorge Semprún. Podeu consultar també la pàgina *Topografia de la memoria*[9].

h) Justifiqueu l'afirmació de Vicenç Villatoro quan va defensar l'Holocaust i l'univers concentracionari en general com a font de creació, no tan sols a través de la literatura amb vocació testimonial, sinó també a través de la ficció, entesa com a exploració de l'ànima humana.

8 http://issuu.com/bibpoblesec/docs/guia_li_concent_issue [data de consulta: 15 de setembre de 2013].
9 http://www.memoriales.net/lite_dilema.htm [data de consulta: 15 de setembre de 2013].

DURANT LA VISITA

Eixos de treball

- Analitzar la informació de l'exposició.
- Reflexionar sobre el valor de la pau i la democràcia des de la tragèdia de la Guerra Civil, dels camps de concentració i de la dictadura franquista.

Plafó de la cronologia

Busqueu la data correcta i situeu en aquests eixos cronològics els fets que tot seguit us presentem. Al primer eix heu de situar-hi els esdeveniments que fan referència al context històric, mentre que el segon correspon als fets que estan relacionats amb la vida i obra d'Amat-Piniella:

1913 **1974**

1. Supressió de la Mancomunitat de Catalunya.
2. Amat-Piniella comença a publicar articles al diari *El Dia* de Manresa.
3. Triomf del nazisme a Alemanya.
4. Amat és empresonat com a conseqüència dels fets del 6 d'octubre.
5. Amat-Piniella obté el rang de tinent d'artilleria de l'exèrcit de la República. Després de passar pel front d'Aragó, el destinen a Andalusia.
6. Fi de la Guerra Civil Espanyola. Inici de la dictadura franquista.
7. Amat és deportat al camp de concentració de Mauthausen, on romandrà quatre anys i mig.
8. Fi de la II Guerra Mundial.
9. Amat-Piniella torna a Catalunya i s'estableix a Barcelona.
10. Joaquim Amat-Piniella funda, amb altres companys deportats, l'Amical de Mauthausen.
11. Amat aconsegueix publicar *K.L. Reich*, primer en castellà i uns mesos més tard en català.
12. Constitució de l'Assemblea de Catalunya.
13. Amat-Piniella mor a la ciutat sanitària de Bellvitge.
14. Mort del general Franco.

Plafons de *Joaquim Amat-Piniella durant la República, 1931-1936*

a) Quina opinió manifesta Amat sobre la dictadura de Primo de Rivera? A què creieu que es refereix quan escriu que la dictadura "ens ha vexat i avergonyit"?

b) Com rep Amat la proclamació de la República? Comenteu breument les paraules que va publicar al diari *El Dia* el 21/04/1931.

c) Amat, com a secretari de l'alcalde Francesc Marcet, viu la política des d'un lloc privilegiat. Esmenteu alguns dels projectes més importants de què va ser testimoni.

d) Amb quins altres intel·lectuals va fundar la revista *Ara*? Quin era l'objectiu d'aquesta publicació?

e) En un article publicat a *El Dia* el 4/05/1932, Amat manifesta la seva opinió sobre el procés que està seguint l'Estatut de Núria abans de ser aprovat per les Corts espanyoles. Quina posició defensa en aquest article?

Plafons de *Joaquim Amat-Piniella durant la Guerra Civil, 1936-1939*

a) En l'espai destinat a la Guerra Civil es parla de la *generació sacrificada.* Qui va utilitzar per primera vegada aquesta expressió? A què fa referència? Quins autors en formen part?

b) Amat-Piniella, a la seva obra *Roda de solitaris*, fa una definició moral de la guerra. Esteu d'acord amb les seves paraules? Creieu que s'hi pot afegir alguna altra característica? Argumenteu la vostra resposta.

c) Durant la Guerra Civil, Manresa no és front de batalla i l'activitat de la ciutat se centra en altres funcions. De quin tipus de funcions es tracta? Poseu exemples concrets.

d) Maria Llaveries fou la primera esposa de Joaquim Amat-Piniella. En tornar a Catalunya el 1946 va patir el mateix procés repressiu que molts altres mestres de la República. Quina sanció li imposaren les autoritats del règim franquista?

DEFINICIÓ MORAL DE LA GUERRA

"La guerra és un monstre que ens va devorant l'un darrere l'altre, inexorablement, i que no deixa marge a cap esperança, com no sigui la més miserable de totes, la de sobreviure amb el cos... No ens queda altre camí que el d'aquesta nit que fa mesos que dura, esperant a les palpentes vés a saber què."

Roda de solitaris (1957)

Plafons de *Joaquim Amat-Piniella als camps de presoners*

a) Quin recorregut fa Amat-Piniella des que acaba la guerra fins a l'arribada a Mauthausen (1939-1941)? Assenyaleu-ho damunt d'aquest mapa actual, tot indicant les següents localitats:

1. València
2. Barcelona
3. Argelers-Sant Cebrià-Barcarès
4. Léning (prop de la línia Maginot, frontera amb Alemanya)
5. Belfort-Fort Hatry
6. Mauthausen.

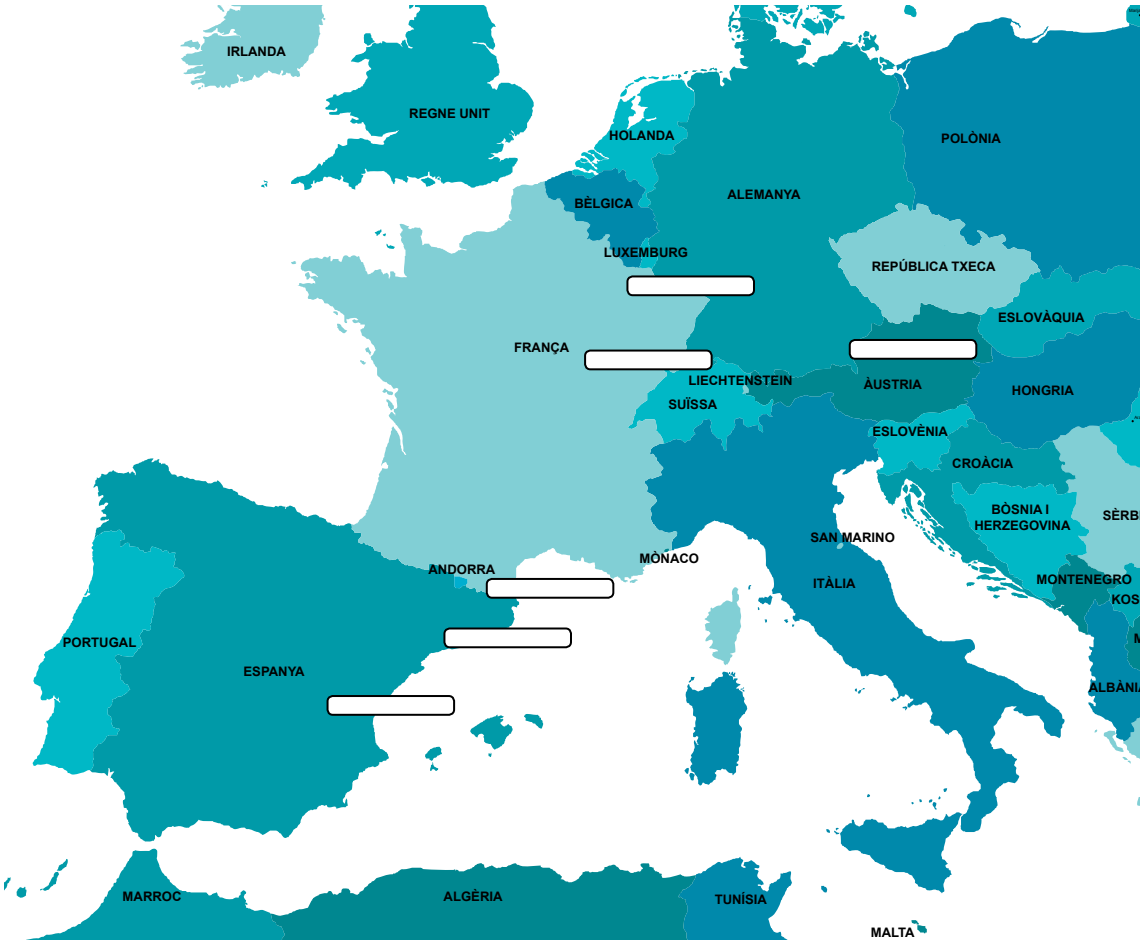

b) Des de la seva arribada al camp de Mauthausen, el 27 de gener de 1941, i fins al seu trasllat a d'altres camps menors, Amat-Piniella és enviat a diferents espais i dependències. Quin és el seu recorregut durant aquests primers mesos d'estada a Mauthausen (1941-1942)?

c) Les condicions als camps de Ternberg, Redl Zipf i Ebensee són més benignes que a Mauthausen. Per què? Quin tipus de treball es fa en aquests camps?

d) Quan és alliberat el camp d'Ebensee -on es troba Amat-Piniella? En quines condicions es troba l'autor manresà? On s'instal·larà immediatament després de la guerra mundial?

e) Presteu molta atenció al plafó titulat "Mauthausen: 120.000 innocents assassinats". De les imatges que hi apareixen, quina és la que més us ha impressionat? Per què? Quina reflexió podríem fer, com a éssers humans, sobre el que hi va succeir?

f) Llegiu els nou fragments de la novel·la *K.L. Reich* que apareixen al plafó i trieu els quatre que, segons la vostra opinió, millor representen la barbàrie dels camps nazis. Quins han estat els motius de la vostra elecció?

Amb l'ajut de la informació complementària que us proporciona el plafó, resumiu cadascun dels quatre fragments escollits en una sola frase.

1

«Els guardians no havien parat
d'escridassar i fustigar-los
durant tot el camí, la marxa
havia estat viva, i alguns
havien rebut de valent.
No és estrany, doncs,
que a l'entrada del camp,
el cansament i l'angoixa
es reflectissin en l'expressió,
en el caminar i en el silenci
de la multitud.»

K.L. Reich (edició de 1963), capítol I

2

«–Acabeu d'entrar en un
camp alemany d'extermini–
digué tranquil·lament–.
Aquí veniu a treballar i
a obeir i, com és natural,
no podreu pas protestar com
és costum vostre. No cal
que pregunteu res; tot està
prohibit i els càstigs als que es
pensen ser espavilats són molt
severs. Recordeu sempre que
la més petita relliscada es paga
moltes vegades amb la vida
[...].»

K.L. Reich (edició de 1963), capítol I

3

«–Només sento un gran fàstic,
un fàstic absolut.
–Cal aguantar.
–És que no puc més
–esclatà l'Emili–. No puc més,
saps? Estic fart de pintar
indecències i de contemplar
passivament com els altres
es moren sense remei.
Va engrapar la làmina a mig
fer i l'esquinçà amb fúria.
–Em faig vergonya a mi mateix. Per què sóc tan covard
i no dic a l'oficial que aquestes
porqueries se les dibuixi ell?
–Què hi guanyaries?»

K.L. Reich (edició de 1963), capítol X

4

«–Hans Gupper ha entrat
al camp.
La veu corria d'una barraca
a l'altra. Blockälteste,
Stubenälteste i secretaris
prenien a corre-cuita les seves
precaucions. Endreçaven
el que ja era endreçat,
netejaven el que ja era net
i amagaven el que ja era
amagat. Això darrer més que
cap altra cosa, perquè Hans
Gupper era un gat vell i
coneixia tots els trucs de què
es valien els presos que tenien
càrrecs "administratius" per
estraperlejar amb queviures,
robes i materials de totes
menes.»

K.L. Reich (edició de 1963), capítol IV

5

«[...] flairava com un gos
els pots de les escombraries
del recinte exterior destinat
a la guarnició, a la recerca,
entre pols, palles, serradures
i cendra, d'un grapadet
de peles de patata o d'una
crosteta de pa ja florit.»

K.L. Reich (edició de 1963), capítol V

6

«Un cop tancada la porta de
la cambra, aquells malaurats,
nus i en completa promiscuïtat, esperaven en va que
ragés l'aigua. De les peres
en comptes d'aigua sortia gas,
que aviat saturava l'aire.
L'agonia era esgarrifosa:
embogits per la desesperació,
molts s'estavellaven el cap
contra les parets; altres es
llançaven damunt dels seus
companys i amb les ungles
i les dents es prenien una
revenja absurda; alguns
es ficaven els dits fins al fons
de la gorja com si així
poguessin obrir pas a l'aire
pur que no existia...»

K.L. Reich (edició de 1963), capítol XIV

7

«[...] els uns recollien la neu amb pales i escombres, uns altres transportaven materials amb baiards i uns tercers duien a coll unes pedres inversemblants de tan voluminoses i entraven i sortien de les construccions a mig fer. Sempre arrossegant els peus, arrupits de fred, l'esguard castigat per dies, setmanes, mesos de dolor.»

K.L. Reich (edició de 1963), capítol I

8

«–El nostre mèrit és haver superat l'ambient de presidi. Hem passat quatre anys entre bandits, en un clima d'egoisme desenfrenat, amb l'amenaça constant de la mort, i ens hem sabut conservar homes.»

K.L. Reich (edició de 1963), capítol XV

9

«Res no comptava sinó aquelles portes, que s'havien obert ja per no tancar-se.»

K.L. Reich (edició de 1963), capítol XVII

Núm.	Frase-resum
1	
2	
3	
4	

Plafons de *L'exili interior de Joaquim Amat-Piniella, 1946 - 1974*

a) Comenteu breument aquestes paraules. Podeu entendre per què molts exiliats republicans estaven obsessionats a retornar?

> *"'On havíem d'anar?' es pregunten els nostres deportats. Els companys van retornant al país d'on els havien fet sortir per a la deportació. (...) 'Ens havien promès que...', s'iniciaria l'etapa dels rumors, de les promeses, de les decepcions. Un verb els començaria a obsessionar: tornar, calia tornar. Per això havien lluitat als camps d'extermini. Havien lluitat per tornar."*
>
> Montserrat Roig, *Els catalans als camps nazis (1977)*

b) Amb quina situació es van trobar els exiliats republicans que decidiren tornar al país? Quines conseqüències va comportar l'exili interior al qual es van veure sotmesos?

c) Per què Amat-Piniella s'instal·la a Barcelona i no a Manresa? Com reorienta la seva activitat laboral?

d) Quin incident es produeix el 2 de gener de 1960 arran d'una visita d'Amat a Manresa? Per què tenia tant de poder la Falange? Busqueu informació sobre l'ideari d'aquesta organització.

e) Quina és la intenció principal d'Amat-Piniella quan escriu *K.L. Reich*? Quan aconsegueix publicar la novel·la? Per què creieu que va tardar tant?

f) Indiqueu, amb l'ajut de la informació que apareix al plafó "Punt de lectura", quines altres obres va escriure Amat-Piniella a més de *K.L. Reich*.

g) Llegiu detingudament aquest fragment del relat "El doctor Miret s'allibera" aparegut a l'obra *Retaule en gris*. Esteu d'acord amb el missatge que transmet? Argumenteu la resposta.

> "-Guardar els diners? Em penso que no en sabria. Però, encara que en sabés, digueu-me: a què treu cap tenir un racó, estar-se de tot el que en la vida val la pena i arribar a vell amb quatre quartos que, tirant llarg, et duraran un mes? Això, suposant que en l'endemig no hagi esclatat una guerra i no te'ls fotin tots..."
>
> *'El doctor Millet s'allibera'* a *Retaule en gris (2012)*

DESPRÉS DE LA VISITA

Eixos de treball
- Reflexionar sobre la visita feta.
- Fer activitats d'ampliació i d'anàlisi de textos complementaris per aprofundir sobre el tema.

Comentari de text

Entre la correspondència que conservava el periodista i cineasta manresà Ramon Martí Farreras, s'han trobat diverses cartes que li va enviar Joaquim Amat-Piniella. Totes tenen un gran valor testimonial. Us presentem el fragment d'una carta escrita des del camp de concentració del Barcarès el 1939.
En aquesta carta, Amat descriu com va viure els darrers mesos de la guerra i els primers del nou règim franquista: les dificultats per circular lliurement, la repressió, la desesperació de la gent...

FRAGMENT D'UNA CARTA PERSONAL DATADA EL 25/07/1939
Procedència: camp de concentració del Barcarès (França)
Destinataris: els seus amics Ramon Martí Farreras i Vicenç Prat Brunet

La meva història és vulgar: la de tants i tants homes que s'han trobat tancats en la zona central després de la pèrdua de Catalunya. A la fi de la guerra jo estava a Bunyol (València). Tots teníem ganes que allò s'acabés, tot i saber que a molts ens representava l'inici d'una sèrie d'aventures no del tot agradables. De Bunyol ens fou facilitat un salconduit per a València, on en presentar-nos com a oficials no ens volgueren enlloc. Famolencs i sense un racó on posar els ossos a la nit, cadascú es va espavilar. Jo vaig recórrer a uns parents de parents, als quals no coneixia i que tanmateix em reberen molt bé. Vaig trobar en Borràs i junts ens proporcionàrem un salconduit fins a Barcelona, mitjançant la intervenció d'un policia falangista. Tal com anava allò ens arribàrem a convèncer que els feixistes eren gent que havien perdonat a tothom i que tot seria bona aigua. A Barcelona, però, vaig ésser més prudent que en Borràs, qui es dirigí a Manresa on fou detingut tres o quatre dies més tard. Jo vaig anar a veure amistats, les quals m'obriren els ulls i no cal dir que a partir d'aquell moment vaig passar a pertànyer a la categoria dels "camuflats". Quatre mesos vaig passar així. La repressió era duríssima. És interminable l'enumeració dels amics i coneguts que han estat detinguts: Costa Perramon, Homs, Vinyals, Santasussana (el lliguer), Gusi, Agustí Espinalt (mort), etc. etc.

El menjar, bé en quantitat i a preus elevadíssims. Treball, gens. Malhumor, tot el que vulgueu. La gent, desesperada, sense confiança en el règim franquista, però, sense cap desig de retornar a la situació que el precedí. Indignació per la persecució de què és objecte tot allò que faci olor de catalanisme. Un anhel de pau, de tranquil·litat, de normalitat, de retorn dels exiliats, per a treballar i finalment poder viure com a persones i no com a bèsties engabiades. Perspectives? No gaires. Si jo n'hagués vist alguna immediata no hauria vingut. Esperar que els generals es vagin decidint a "pronunciar-se" per torn. Davant de tot això, vaig decidir-me a passar els Pirineus.

Font: Memoria.cat

Notes per al comentari:

- Establir el perfil polític d'Amat-Piniella.
- El moment històric i les circumstàncies de la redacció del text. Destacar els elements que defineixen la repressió del nou règim franquista.
- Esmentar i comentar les referències als elements de la vida quotidiana de les persones en aquells moments tan complicats (menjar, treball...).
- Per què era tan important disposar d'un salconduit? Qui te'l podia facilitar?
- Què significa l'expressió "pertànyer a la categoria dels camuflats"?
- Motius que porten Amat-Piniella a creuar la frontera i anar a l'Estat francès.
- Valoració: és convenient tancar el comentari amb una breu valoració de la utilitat o no del text per a la comprensió de l'època, des d'un punt de vista més personal.

Les llunyanies. Poemes de l'exili és un recull de poemes, publicats pòstumament, que Amat-Piniella va escriure entre 1940 i 1946. Per tant, no el va escriure íntegrament dintre del camp de Mathausen, sinó que també inclou poemes fets durant la seva estada a França als camps de refugiats i en d'altres camps nazis de la ribera del Danubi, durant el periple que féu per diferents llocs després de recuperar la llibertat, i a Andorra, on es retrobà amb la seva dona, endreçà els materials escrits i emprengué la redacció de *K.L. Reich*.

Llegiu un d'aquests poemes, escrit a Mathausen, i responeu les preguntes.

CAMBRA FOSCA
He oblidat què hi ha darrera els murs que em tanquen.
No sé per què el temps es desentén d'aquest dolor.
El món és silenci.
La vida és espera.
La mort és solitud.
No ha vingut ningú aquesta nit de ceguetats?
Ningú que portés el guiatge del potents,
ningú que aixequés la veu dels cabdills.
Per què parleu, soldats, si no us comprèn ningú?
Per què calleu, poetes, si a cada porta poseu la llum?
I jo entre aquests murs,
entre cortines de sang infecunda...
Jo que espero collites generoses,
i amors prolífics,
i universos de pau.
Oh, la por del no veure, del no saber, del no sentir:
ferides les mans d'anar a les palpentes,
encès el pensament del preguntar sense resposta,
sordes les oïdes d'aquest mutisme martellejant.
Qui voldrà treure'm d'aquesta cambra fosca?
Veniu, cavallers daurats dels dies de sol!
Que els camps devastats no són estèrils
i jo, que callo entre silencis, parlaré...

K.L. Mauthausen, novembre de 1944

AMAT-PINIELLA, J. *Les llunyanies. Poemes de l'exili, 1940-1946.* Berga: Edicions de l'Albí, 1999.

a) Què us suggereix el títol?

b) Expliqueu amb les vostres paraules el que diu el poema.

c) En quina persona verbal s'expressa la veu poètica? A qui adreça els seus dubtes?

d) Hi ha figures retòriques? Quines? Quina intenció tenen?

e) Analitzeu els quatre darrers versos del poema i feu-ne una interpretació.

f) Organitzeu dos camps semàntics. Un d'adjectius i noms amb connotacions negatives i un altre amb connotacions positives. Traieu-ne les vostres pròpies conclusions.

g) Quins són els aspectes que més us han colpit?

A partir del resultat de la vostra anàlisi, creieu que és un poema que desprèn esperança? Argumenteu la resposta.

Per ampliar les activitats sobre la novel·la *K.L. Reich*

i el funcionament del camp de Mauthausen us proposem que consulteu el dossier didàctic del Programa *El Gust per la Lectura* del Departament d'Ensenyament, elaborat per en Joan Pinyol i adreçat a l'alumnat de batxillerat. Analitza les diferents etapes de la vida i obra de l'autor, el context històric de la Segona Guerra Mundial i el nucli central el dedica a la novel·la *K.L. Reich*: la història, la trama, l'estructura, els personatges i l'expressió lingüística.

El trobareu a l'apartat de recursos didàctics dedicats a Joaquim Amat-Piniella

Joaquim Amat-Piniella va participar en la creació, en la clandestinitat, de l'Amical de Mauthausen, que neix el 1962. Per conèixer millor el funcionament d'aquesta associació, entreu a la seva pàgina i empliu la fitxa descriptiva que us presentem:

A qui agrupa i representa?	
Quan fou fundada? I legalitzada?	
Quins són els seus mecanismes bàsics de funcionament?	
Quina tasca desenvolupa en el camp de la divulgació? I pel que fa a la investigació?	
A més de la divulgació i la investigació, quins altres serveis ofereix?	
Quines exposicions sobre la deportació hi podem trobar?	

Treball cooperatiu

Es tracta de dur a terme una recerca a internet, un debat en petit grup i una posada en comú a l'aula.

L'objectiu del treball és analitzar alguns webs/blocs dedicats a la figura de Joaquim Amat-Piniella. Aquesta anàlisi està basada en la proposta *Lectura en digital*, publicada pel Departament d'Ensenyament a la col·lecció TAC-5.

http://www.memoria.cat/amat/content/portada
http://lletra.uoc.edu/ca/autor/joaquim-amat-piniella
http://www.escriptors.cat/autors/amatpiniellaj/
http://allunyament.wordpress.com/
http://www.centenariamatpiniella.cat/

Us heu d'organitzar en cinc grups diferents. Cada grup examina un d'aquests webs/blogs tot responent a les següents preguntes:

- L'autor: Heu de descobrir qui n'és l'autor/a o l'organisme responsable i heu d'indicar el propòsit del web.
  - Fixeu-vos en l'URL. El reconeixeu?
  - El web està signat? Té copyright?
  - Si està signat, és d'algun autor o institució coneguts?
  - De quin tipus d'institució es tracta? Quina finalitat té?
- La credibilitat:
  - La informació del web es pot verificar amb alguna altra font?
  - Hi ha bibliografia?

- Hi ha alguna afirmació sobre el propòsit de la pàgina? Quin punt de vista es defensa?
- Els temes es tracten amb profunditat o superficialment?
- Les informacions i els vincles estan actualitzats?

■ Conclusions:

- Quins aspectes del web valoreu positivament? Creieu que aquesta pàgina respon als objectius que es planteja?
- Creieu que la informació que n'heu obtingut us serà útil per conèixer la figura d'Amat-Piniella?

Després de consensuar les respostes entre els membres del grup, cal presentar als companys de tota la classe l'anàlisi feta i encetar una discussió sobre la validesa de les fonts examinades.

Finalment, a partir de les pàgines visitades i en funció de l'interès de cadascuna, podeu elaborar entre tots un itinerari digital de descoberta de Joaquim Amat-Piniella per recomanar a qui no conegui el personatge i la seva obra:

■ Quina adreça recomanaríeu per consultar en primer lloc?
■ Quina seria l'adreça bàsica?
■ Quina no recomanaríeu?
■ En podríem recomanar d'altres de no esmentades en aquesta llista?
■ ...

Joaquim Amat-Piniella i Primo Levi.

Primo Levi, supervivent del camp d'Auschwitz, va escriure l'obra *Si això és un home*, testimoni colpidor de la vida a l'infern dels camps d'extermini nazis (recordem, però, que Amat-Piniella havia estat en un camp de concentració). L'obra fou publicada l'any 1947, però el 1976 Primo Levi hi afegí un apèndix per a l'edició escolar. En aquest apèndix l'autor contestava les preguntes que constantment li feien els lectors estudiants.

Reproduïm la primera pregunta i un fragment de la resposta:

Al seu llibre no hi ha expressions d'odi envers els alemanys, ni rancúnia, ni desig de venjança. Els ha perdonat?

Resposta: *"[...] la temptació de l'odi la tinc, i fins amb una certa violència: però jo no sóc un feixista, jo crec en la raó i en la discussió com a instruments suprems de progrés, i per això anteposo la justícia a l'odi. És justament per aquest motiu que, en escriure aquest llibre, vaig adoptar deliberadament el llenguatge serè i sobri del testimoni, no el queixós de la víctima ni l'irat del venjador: pensava que la meva paraula seria tant més creïble i útil com més objectiva aparegués i com menys apassionada sonés; només així el testimoni compleix la seva funció en un judici, que és la de preparar el terreny al jutge. Els jutges sou vosaltres.*

Amb tot, no voldria que el fet d'abstenir-me del judici explícit es confongués amb un perdó indiscriminat. No, no he perdonat cap dels culpables, ni estic disposat ara o en el futur a perdonar-ne cap, a menys que no hagi demostrat (amb fets: no amb paraules, i no massa tard) haver-se tornat conscient de les culpes i dels errors del feixisme nostre i estranger, i estar decidit a condemnar-los, a eradicar-los de la seva consciència i de la dels altres.[...]"

Primo Levi. *Si això és un home*. Edicions 62. Barcelona, 2013, pàg. 242

Tot i que no va ser el primer autor europeu a fer-ho, J. Amat-Piniella va optar per la forma novel·lada per donar testimoniatge del seu pas pel captiveri nazi. A la Nota d'autor d'octubre de 1963 de *K.L. Reich* n'explica les raons:

> Hem preferit la forma novel·lada perquè ens ha semblat la més fidel a la veritat íntima dels qui vam viure aquella aventura. Després de tot el que s'ha escrit sobre els camps amb l'eloqüència freda de les xifres i de les informacions periodístiques, creiem que en reflectir la vida d'uns personatges, reals o no, podrem donar una impressió més justa i més vivent que no pas limitant-nos a una exposició objectiva.
>
> Dins AMAT-PINIELLA. *KL Reich*. Barcelona: Club Editor, 2005 (pàg. 8)

a) Primo Levi va escriure l'obra per venjar-se del nazisme o només per donar testimoni d'uns fets per tal que no es tornessin a repetir mai? Comenteu i debateu la seva resposta a classe.

b) Valoreu quina opció (de P. Levi o d'Amat-Piniella)us sembla més interessant i per què. Creieu que hi ha d'haver diferència en el resultat? Quina?

c) Quina creieu que seria la vostra opció després d'haver viscut uns fets tan durs com els que van viure els deportats?

Com a activitat de síntesi final, proposem dues opcions:

a) Fer, per equips, una presentació digital que s'haurà d'exposar oralment a l'aula. El tema és: Amat-Piniella, el personatge i el seu context.

b) Elaborar, per equips, un mural titulat Joaquim Amat-Piniella. 1913-2013 centenari del naixement. Aquest mural es pot fer en suport paper o en suport digital (utilitzant programes com Padlet o Glogster).

Tant per a **a)** com per a **b)**, penseu:

- Què us sembla que cal destacar del personatge?
- Per què és important commemorar el centenari del seu naixement? Per què ha de servir a les generacions actuals?
- Considereu que conèixer la vida i l'obra de J. Amat-Piniella pot contribuir a conèixer millor la nostra memòria històrica? Per què?

WEBGRAFIA[11]

http://www.edu365.cat/eso/muds/catala/lectures/reich/index.htm
(MUD de l'edu365.cat amb informació i activitats interactives sobre l'obra K.L. Reich).

http://allunyament.wordpress.com/
(Pàgina pedagògica que recull el conjunt de tasques realitzades per l'alumnat de filosofia i sociologia de l'Institut Pius Font i Quer, al voltant de la commemoració del centenari natal de Joaquim Amat-Piniella).

http://www.memoria.cat/amat/
(Web molt complet dedicat a Joaquim Amat-Piniella, elaborat per Joaquim Aloy i Bosch, que vol contribuir a la difusió de la figura i obra de l'escriptor. Hi trobareu documents i imatges de gran interès).

http://www.xtec.cat/web/centres/celebracions2013/anyamatpiniella
(Web dedicat al centenari del naixement de l'escriptor. Hi trobareu recursos didàctics, projectes de centres i una selecció de frases de l'autor).

http://www.centenariamatpiniella.cat/
(Web amb informacions i notícies sobre el centenari d'Amat-Piniella. També hi ha el calendari d'activitats i uns apunts sobre la seva biografia i obra).

http://dserranoblanquer.wordpress.com/amat-piniella
(Blog del professor i editor David Serrano Blanquer, especialista en la figura d'Amat-Piniella).

http://www.escriptors.cat/autors/amatpiniellaj/pagina.php?id_sec=1390
(Pàgina web elaborada per Daniel Pitarch per a l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana).

http://lletra.uoc.edu/ca/autor/joaquim-amat-piniella
(Pàgina web Lletra, que ofereix informació i documentació especialitzada en la literatura catalana, a més de recursos i aplicacions).

http://ca.wikipedia.org/wiki/Joaquim_Amat-Piniella
(Referència de Joaquim Amat-Piniella a l'enciclopèdia lliure viquipèdia).

http://www.auques.cat/auques.php?auca=amat
(Auca dedicada a Amat-Piniella, elaborada per Joan Vilamala i amb il·lustracions de Daniel Hernández Massegú).

11 Darrera consulta: juliol de 2013

ANNEX

Discurs de Rosa Toran durant l'acte solemne celebrat a Manresa el 26 de març del 2004 en què es nomenà Joaquim Amat-Piniella "Manresà Il·lustre"

Gràcies per convidar-me a participar en aquest acte tan transcendental i emotiu com és el d'incloure Joaquim Amat-Piniella definitivament a la història de Manresa, inscrivint-lo com a manresà il·lustre. Jo no he faltat a la cita, tal com ho demanava ara fa un any Joaquim Aloy, des de les pàgines d'"El Pou de la Gallina". També anunciava que seria un gran dia i així ho vivim tots els que estem aquí. Com a neboda d'un company de lluita i d'infortuni d'Amat-Piniella, en Bernat Toran, i com a historiadora em sento afalagada perquè se m'hagi brindat aquesta oportunitat, la de contribuir avui, a fer d'Amat Piniella l'emblema de tots els homes i dones que des de Manresa i des de tots els racons del país es veieren obligats a emprendre camins desconeguts que els durien a la tragèdia. Varen perdre una guerra, però la seva petjada, ara ja llunyana, forma part d'un llarg camí, els dels homes i les dones que sacrificaren la seva joventut per uns valors universals que mai caducaran, la llibertat, la justícia i la igualtat.

No insistiré en la trajectòria de Joaquim Amat-Piniella a Manresa, que la majoria de vostès coneixen prou bé. Però cal recordar que va ser un home que des de la seva joventut va unir la seva vocació literària amb l'activisme cultural i el compromís polític amb ERC com a secretari de l'alcalde Marcet durant la República. Quan va esclatar la guerra no havia complert els 23 anys. I aleshores va deixar els estudis de dret, va implicar-se en els processos de transformació de Manresa i va unir-se a l'Exèrcit Popular, al front d'Andalusia el 1937, fins que l'avanç de les tropes feixistes els anaven apropant al desastre.

Com a tants altres, aquells a qui Montserrat Roig va anomenar la "generació romàntica", la guerra els va canviar la vida. Pere Calders, Lluís Ferran de Pol, Francesc Trabal, Mercè Rodoreda, Joan Oliver, Xavier Benguerel, Joan Sales... des del front o fent agitació cultural a la reraguarda van deixar de ser joves, van renunciar a les seves expectatives i van emprendre un camí de generositat i ètica. El cas d'Amat-Piniella, un escriptor obert a tots els nous corrents intel·lectuals i d'avantguarda, és emblemàtic i singular per la seva experiència posterior des dels camps de França fins a Mauthausen. ¿Quin camí va conduir-lo a ell i als altres manresans a un indret desconegut de l'Alta Àustria?

Sortosament, pel treball des de diversos mitjans en els darrers anys avui és força coneguda pel gran públic la trajectòria d'aquell mig milió de persones que es van veure obligades a creuar la frontera en el fatídic mes de febrer del 1939. Poques imatges hi ha més colpidores que la dramàtica processó de soldats ferits, dones, vells i criatures i la humiliació patida pels soldats de l'Exèrcit Popular davant l'escorcoll a què els sotmetien els cossos policials francesos. Rebuts amb hostilitat per un país que havia estat des del segle XIX emblema de valors cívics i republicans, aleshores eren els rojos indesitjables que amenaçaven el sopor de les ments benpensants i que deixaven en evidència la irresponsabilitat dels governs que havien volgut apaivagar l'amenaça feixista amb l'aïllament de la II República, a través del Comitè de No-Intervenció. Però els republicans eren persones que justament havien sigut l'avançada contra la bèstia immunda dels feixismes, persones que havien sofert en la pròpia carn els

estralls de l'aviació alemanya i italiana, dones que s'havien avançat a les múltiples formes de lluita que poc temps després esdevindria el moviment de la Resistència als països ocupats. I les dones que partien cap a l'exili havien suportat damunt seu el pes de la reraguarda i el compromís en mantenir la moral dels homes que combatien, en evitar el desànim i les activitats de la quintacolumna sempre amenaçant.

Però no tothom va fugir en els primers dies de febrer. Amat-Piniella va temptar la sort de quedar-se, però l'amenaça era massa forta. Milers i milers de persones eren condemnades a les presons i als camps de concentració franquistes, o bé quedaven sumides en la por i el silenci i en el dolor per les separacions que havien truncat vides. Als pocs mesos, Amat fugí i creuà la frontera i la seva sort va quedar unida a la dels refugiats que feia mig any que romanien a França, internats als camps on moria i patia tanta gent, però on també es forjaren amistats, trencades violentament, com va ser el cas de l'amic d'Amat-Piniella, Pere Vives, assassinat poc temps després a Mauthausen. Els republicans van anar sortint dels camps de concentració, van integrar-se a les Companyies de Treballadors Estrangers, als Regiments de Marxa o a la Legió Estrangera francesa i en pocs mesos la sort de nou es girava en contra seva.

Cap dels que havien creuat la frontera podia imaginar el que els esperava, però intuïen que la seva lluita no havia acabat. Les tensions a Europa així ho anunciaven, però s'enfrontaven a una curiosa paradoxa: haver de lluitar per un país que no els havia rebut tal com mereixien i al mateix temps confiar en què la guerra implicaria la derrota del nazisme i acabaria per arrossegar també el règim feixista que els havia foragitat del seu país.

El juny de 1940 els exèrcits alemanys trencaven de forma ràpida la feble defensa francesa, malgrat el desesper d'aquells republicans que constataven per segon cop la força de les armes alemanyes. Les fugides desesperades no els estalviaren caure presoners i de nou l'internament en camps, aleshores sota el comandament de la Whermacht. La intervenció de la Gestapo, al poc temps, determinà un futur immediat cap a la mort. Amat i el grup de la seva companyia desfeta recorregué muntanyes i boscos fins arribar a Suïssa esperant l'hospitalitat que aquest país no els donà. Empresonat pels alemanys, romangué a Belfort i després a Estrasburg, des d'on partí un comboi cap a Mauthausen. Era el mes de desembre de 1940, però des del mes d'agost altres republicans ja patien en aquest camp els efectes del treball forçat, la gana i les malalties.

La història és prou coneguda: Mauthausen rebé uns 7.000 republicans que hi deixaren les forces i la vida en poc temps. Dels 20 manresans, en moriren 13 (Josep Arnau Soler, Pere Barrull Cuenca, Miquel Camps Puiggrós, Antoni Camps Vives, Agapito Colom Armengol, Jesús Dalmau Colom, Enric Munt Costa, Pere Parés Sans, Maurici Ribas Pujol, Joan Sallés Oliveras, Joan Serarols Pons, Bernat Toran Martinez i Jaume Viladrosa). I en sobrevisqueren 7 (Joaquim Amat-Piniella, Jacint Carrió Vilaseca, Enric Cunill Narfà, Francesc Playà Tresserres, Josep Pons Pérez, Josep Real i Josep Señal Esclusa), però només tornaren a Manresa Jacint Carrió i Josep Señal. Una tràgica contribució enmig d'un extermini que afectà gent de tots els pobles de Catalunya.

Però pels que no foren capturats l'any 1940 i enviats a Mauthausen entre 1940 i 1941, la seva participació en la Resistència encara havia de cobrar-los nous tributs. La lluita armada dels republicans en el maquis i en la guerrilla urbana i la inestimable

contribució femenina als moviments antialemanys van ser també en molts casos l'avantguarda de la Resistència. I aleshores van començar altres onades de deportació cap a tots els camps del Reich, fins i tot cap el camp de dones de Ravensbrück. Tenim ací, entre nosaltres, Neus Català, supervivent d'aquest camp. Malgrat el paper pioner dels republicans en la Resistència antialemanya a França i la seva presència a tots els fronts de la 2ª Guerra Mundial, el seu reconeixement és molt feble, malgrat que no hi ha cap monument commemoratiu a França, en què al costat dels cognoms francesos no hi aparegui algun cognom espanyol.

Entre l'abril i el maig de 1945 van ser alliberats la majoria dels camps on hi havia republicans, però pels 2.000 i escaig que aconseguiren sobreviure, per factors diversos, l'atzar, l'ànim o la solidaritat, no s'acabaren les penalitats. Els aliats perdonaren a Franco la seva complicitat amb el nazifeixisme, a favor d'arguments geoestratègics derivats de la Guerra freda i la contenció del comunisme i Espanya va mantenir-se com un illot feixista que seguí amb la mateixa obsessió persecutòria vers els republicans. Així, els que sortiren vius dels camps hagueren de suportar la mateixa condició d'apàtrides amb què entraren als camps, homes i dones perseguits al seu país o bé abocats a acomodar-se a un exili que no va acabar mai, fos l'exili geogràfic o l'exili interior.

En sortir de Mauthausen, Amat va anar a recuperar-se de les seqüeles de l'internament a Andorra i allà transcriví els poemes escrits al camp, "Les llunyanies", i escriví la seva obra magna, K. L. Reich. Instal·lat a Barcelona, el 1948, hagué de patir la humiliació de rebre les negatives de la censura exercitada pels buròcrates del règim, immunes a la sensibilitat afermada arreu del món sobre l'extermini nazi, i també l'hostilitat de les forces de l'ordre de la seva ciutat. La Dictadura franquista no condemnà i ni tan sols reparà el dany moral causat als republicans. Eren proscrits i relegats a patir la seva història personal només sota l'aixopluc clandestí dels companys dels camps i dels amics.

Corria l'any 1962, un any abans que, finalment, el públic pogués llegir K. L. Reich, i els "rojos irreductibles" –tal com els havia qualificat la Gestapo– maldaven per retrobar-se, per conformar instruments de solidaritat i reivindicació. Vinguts de França o localitzats aquí per canals subterranis, l'Amical de Mauthausen es posà en marxa i en cases particulars i bars s'establiren contactes i es dissenyaren línies d'actuació. Trobem Amat-Piniella al costat de Joan Pagès, Maria Olivart, Sugranyes, López Arias, Neus Català, Villalba, Carrió... i tants altres noms que han de compartir l'amargor de la invisibilitat. Res podia pertorbar la pau sepulcral de la Dictadura que negava, una i altra vegada, la legalització de l'Associació, que ni tan sols serà reconeguda amb la mort del dictador. Caldrà esperar fins l'any 1978, però aleshores molts d'ells ja havien mort, entre ells Joan Pagès i Amat-Piniella l'any 1974. I tampoc no podrà ser present a aquesta mateixa sala, quan l'abril de l'any 1997, la vehemència de Jacint Carrió aconseguirà la celebració de l'assemblea anual de l'Amical de Mauthausen en aquesta ciutat.

Però la intenció de la meva intervenció va més enllà de recordar a grans trets la història d'Amat-Piniella, dels manresans i de tots els republicans de l'Estat que patiren la deportació als camps nazis. La majoria d'ells han mort i no puc deixar de recordar les paraules repetides per Jorge Semprún i Elie Wiesel en la seva conversa publicada sota el nom Callar és impossible: "¿Què succeirà quan desaparegui el darrer supervivent?". I goso afegir que aquesta és la pregunta que està en el pensament

de les persones que des de motivacions diverses se senten properes als milions de víctimes de nazisme de tot el món. No podem aventurar quin lloc ocuparan en la memòria col·lectiva la persecució i l'extermini nazi d'ací 25, 50, 100 anys, però avui i ara tenim l'obligació de revelar la veritat i de reparar el mal.

En primer lloc, cal donar a conèixer que els republicans van ser objecte d'una doble condemna, la del règim nazi i la del règim feixista d'Espanya, indestriables un de l'altra, ja que ambdós règims estaven involucrats en el mateix projecte. La construcció d'una Europa nova, en què una raça superior dominaria i esclavitzaria els pobles inferiors, eliminaria els adversaris i els indignes d'ocupar un lloc en la nova societat va ser la quimera criminal de Hitler i la seva cort, que van comptar amb la complicitat de milions de persones. I Franco no va dubtar a mostrar els seus ambiciosos plans per ocupar un lloc en aquesta nova Europa per la qual l'havien ajudat al seus mentors del cop d'estat de 1936. La seva debilitat i la posició d'inferioritat dins l'Eix es va acabar convertint en el salvavides de Franco, però no va dubtar a contribuir materialment i doctrinalment a la victòria de l'Eix.

En segon lloc, Franco va sacrificar bona part de la generació més activa i més preparada, assassinant-la, empresonant-la i humiliant-la en el silenci, a Espanya o als camps del Reich, i condemnant-la a l'exili o a la clandestinitat durant dècades. Desvetllar la responsabilitat criminal de la Dictadura que reiteradament va negar la seva responsabilitat individual i moral no és un acte de revenja sinó posar fi al mite, fonamentat en falsedats i en al·legació d'ignorància, sobre la no culpabilitat en la persecució i mort dels republicans pel nazisme. Els republicans van ser conduïts al camps per l'acció criminal combinada de l'Alemanya nazi i les forces d'ocupació a França, el règim col·laboracionista de Vichy i també la dictadura d'Espanya, per assentiment o per omissió.

En tercer lloc, la clarificació de la culpabilitat és la condició indispensable per reparar el dany. Ho exigeix el respecte envers les víctimes, la responsabilitat històrica i la restitució moral, per tal d'evitar la degradació de la cultura política. Si admetem que els individus han de retre comptes de les seves actuacions públiques, les institucions i els governs també han de fer-ho amb les seves accions, i amb més raó quan s'ha emmascarat la veritat i s'han endegat estratègies exculpatòries. Explicar la veritable naturalesa política del règim franquista encara és una tasca pendent, cal donar a conèixer el seu nucli doctrinal i l'abast de les seves polítiques repressives i repudiar públicament els que en foren responsables.

I per acabar, en l'actual segle XXI, quan la majoria de persones que habiten el planeta no haurà viscut el nazisme o el franquisme no hem de quedar satisfets amb la condemna dels crims del passat, sinó que cal evitar que tots els mitjans tècnics i científics de què disposa la humanitat es posin al servei de nous genocidis, d'operacions bèl·liques exterminadores i de maniobres destructives de la tolerància i el pluralisme.

Moltes gràcies per escoltar-me i en nom de l'Amical de Mauthausen expresso el nostre agraïment a l'Ajuntament i a totes les persones que han fet possible aquest acte de restitució pública i moral de Joaquim Amat-Piniella i de tots els deportats republicans.

Rosa Toran, Manresa, 26 de març de 2004